

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 6-7 РІЧНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ
УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
освітньої програми:
Дошкільна освіта. Інклюзивна освіта
Степанової Юлії Вікторівни
Керівник: к.пед.н., доц. Іванова Д.Г.
Рецензент : Арешкіна Ірина Петрівна,
директорка Комунального закладу
дошкільної освіти загального типу
дитячий садок № 9 «Перлинка»
Ізмаїльської міської ради
Ізмаїльського району
Одеської області (м. Ізмаїл)

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти
протокол № 6 від «04» січня 20 р.

Завідувач кафедри

Педкогпед. н., доц. Іванова Д.Г.

Робота пройшла публічний захист

На відкритому засіданні ЕК

«17» січня 2023 р.

Оцінка 95 відмінно

Голова ЕК

Лесіна І. М.

АНОТАЦІЯ

Степанова Ю. В. Розвиток мовлення дітей 6-7 річного віку засобами усної народної творчості в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Освітня програма: «Дошкільна освіта. Інклюзивна освіта». Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, 2023 р.

Модернізація освітньої системи в Україні в контексті євроінтеграції зумовлює фокусування зусиль освітян дошкільля на забезпеченні якісного освітнього процесу в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

Згідно з вимогами оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (ред. 2021 р.), одним із пріоритетних завдань постає розвиток мовлення дитини, адже значною мірою саме це дозволяє їй вступати у вільне спілкування з однолітками і дорослими, надає можливість отримати необхідну інформацію, а також передати накопичені знання та враження про навколишній світ. Тому увага дошкільного педагога повинна бути зосереджена на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності вихованців, особливо 6-7 річного віку, які готуються до шкільного навчання в умовах інклюзії.

Мета дослідження полягала у розробці методики розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

Мовленнєва компетентність дітей старшого дошкільного віку розглядається як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження в будь – яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів. Основними чинниками мовленнєвої компетенції є фонетична, лексична, граматична і діалогічна компетентності. Значні труднощі у дітей з ООП виникають при звуковій вимові, а також при формуванні експресивного та імпресивного мовлення. Імпресивне мовлення

характеризується відсутністю сприймання мовленнєвих звуків, а також відсутністю розуміння змісту певних слів. Експресивне мовлення є характерним для дітей, в яких наявні порушення звукової вимови та недостатньо сформована граматична будова мови.

Найефективнішим засобом педагогічного впливу на розвиток мовлення дитини в інклюзивній групі є усна народна творчість, бо фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. При формуванні зв'язного мовлення дитини треба враховувати її рівень розвитку, бо у дітей з ООП мовлення формується значно повільніше, ніж у дітей ровесників із нормотиповим розвитком.

На підставі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження уточнено етапи та особливості розвитку мовлення старших дошкільників в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти. У процесі дослідно-експериментальної роботи розроблено методику використання творів усної народної творчості для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, зокрема розроблено комплекс занять з використанням різних видів усної народної творчості, які забезпечують активізацію мовленнєвого розвитку дітей 6-7 річного віку в умовах інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Під час апробації розробленої методики перевірено педагогічні умови позитивного впливу фольклорних творів на активізацію розвитку мовлення дітей 6-7 річного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти. За результатами проведеного дослідження встановлено, що розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі буде більш ефективним за умови систематичного використання засобів усної народної творчості, наявності активного розвивального середовища, поєднання різноманітних методів та прийомів для набуття дітьми практичного мовленнєвого досвіду.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, усна народна творчість, розвиток мовлення, мовленнєва компетентність.

ABSTRACT

Stepanova Yulia. Speech development of children 6-7 years old by means of oral folk creativity in inclusive groups of preschool education institution.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty: 012 Preschool education. Educational program: «Preschool education. Inclusive education». Izmail State University of Humanities. Izmail, 2023.

The modernization of the educational system in Ukraine in the context of European integration requires the efforts of preschool educators to be focused on ensuring a high-quality educational process in inclusive groups of preschool education institutions.

According to the requirements of the updated Basic Component of Preschool Education (2021), one of the priority tasks is the development of the child's speech, because to a large extent this allows him to engage in free communication with peers and adults, provides the opportunity to receive the necessary information, as well as to transmit accumulated knowledge and impressions about the surrounding world. Therefore, the preschool teacher's attention should be focused on a holistic approach to the formation of speech competence of pupils, especially 6-7 year olds who are preparing for school education in conditions of inclusion.

The purpose of the study was to develop a methodology for the development of speech of older preschool children by means of oral folk creativity in inclusive groups of a preschool education institution. The speech competence of children of older preschool age is considered as the ability of the child to produce his appeals, thoughts, impressions in any form of speech expression using verbal and non-verbal means.

The main factors of speech competence are phonetic, lexical, grammatical and dialogic competence. Children with ASD have significant difficulties with sound pronunciation, as well as with the formation of expressive and impressive speech. Impressive speech is characterized by a lack of perception of speech sounds, as well as a lack of understanding of the meaning of certain words. Expressive speech is characteristic of children who have sound pronunciation

disorders and an insufficiently formed grammatical structure of speech. Oral folk art is the most effective means of pedagogical influence on the development of a child's speech in an inclusive group, because folklore works are colorful, expressive, rhythmic, and easy to remember. When forming a child's coherent speech, it is necessary to take into account its level of development, because speech is formed much more slowly in children with OOP than in children of the same age with normotypical development.

Based on the analysis of psychological-pedagogical and methodical literature on the research topic, the stages and features of the speech development of older preschoolers in the inclusive group of the preschool education institution were clarified. In the process of research and experimental work, a method of using works of oral folk creativity for the development of the speech of older preschool children was developed, in particular, a set of classes was developed using various types of oral folk creativity, which ensure the activation of the speech development of children aged 6-7 years in the conditions of an inclusive group of a preschool institution education.

During the approbation of the developed methodology, the pedagogical conditions of the positive influence of folklore works on the activation of the speech development of children aged 6-7 years in the inclusive group of the preschool education institution were checked. According to the results of the conducted research, it was found that the development of speech of older preschool children in an inclusive group will be more effective under the condition of the systematic use of means of oral folk creativity, the presence of an active developmental environment, a combination of various methods and techniques for children to acquire practical speech experience.

Key words: *preschool education institution, inclusive education, children with special educational needs, oral folk creativity, speech development, speech competence.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	14
1.1. Сучасні орієнтири мовленнєвого розвитку старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.....	14
1.2. Усна народна творчість – неоціненний скарб та універсальний засіб розвитку мовлення дітей в старшій інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.....	19
1.3. Особливості мовленнєвого розвитку старших дошкільників в інклюзивній групі.....	23
Висновки до розділу I.....	28
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	30
2.1. Педагогічні умови використання різних видів української народної творчості як засобів мовленнєвого розвитку дітей в умовах інклюзивної групи.....	30
2.2. Методика ознайомлення дошкільників з усною народною творчістю на заняттях.....	33
2.3. Методика роботи з фольклором під час організації різних видів діяльності дітей	38
Висновки до розділу II	41
РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ СТАРШІЙ ГРУПІ	42

3.1. Діагностика рівня мовленнєвого розвитку дітей 6-7 річного віку засобами усної народної творчості	42
3.2. Експериментальне дослідження розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості	51
3.3. Аналіз ефективності результатів дослідно-експериментальної роботи.....	54
Висновки до розділу III.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Модернізація освітньої системи в Україні в контексті євроінтеграції зумовлює фокусування зусиль освітян дошкільля на забезпеченні якісного освітнього процесу в інклюзивних групах закладу дошкільньої освіти.

Згідно з вимогами оновленого Базового компоненту дошкільньої освіти (ред. 2021 р.), одним із пріоритетних завдань дошкільньої освіти постає розвиток мовлення дитини, адже значною мірою саме він визначає її інтелектуальний, комунікативний та загальнокультурний рівень. Мовлення дозволяє дитині вступати у вільне спілкування з однолітками і дорослими, надає можливість отримати необхідну інформацію, а також передати накопичені знання та враження про навколишній світ. Тому увага дошкільнього педагога повинна бути зосереджена на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності вихованців, особливо 6-7 річного віку, які готуються до шкільного навчання в умовах інклюзії.

Процесу формування зв'язного мовлення підпорядковуються усі види діяльності дитини: пізнавальна, трудова, ігрова, музична, образотворча, побутова, комунікативна, художня, тому проблема розвитку мовлення була і залишається в центрі уваги психологів, лінгвістів, педагогів і методистів: С. В. Євтушенко, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Н. В. Горбунової, М. В. Осоріної, О. В. Мальцевої та інших.

Аналізуючи праці науковців, можемо стверджувати, що вагомим чинником розвитку мовлення дітей дошкільнього віку є художня література та усна народна творчість (фольклор). Саме твори усної народної творчості насичені барвистістю, виразністю та легкістю для запам'ятовування, що значно збільшує уяву дитини, збагачує її емоції, а найголовніше – розширює її словниковий запас.

Твори усної народної творчості, а це колискові пісні, казки, приказки, прислів'я, окрім літературного забарвлення та легкості у сприйнятті несуть у собі елемент життєвого повчання: уроки моральної порядності, уроки

дружби, взаємодопомоги, а найголовніше – приналежності до свого народу, своєї культури.

Академік А.М. Богуш підкреслює важливе значення активного використання фольклору вже з перших місяців життя дитини, коли вона лежить у колисці і чує ніжні мелодії колисанки, що наспівує їй мати. У період сенситивного засвоєння мови, коли дитина замінює звуконаслідувальні слова правильною лексикою рідної мови, дитина починає засвоювати звуки рідної мови.

Сучасні вихователі, які оволоділи скарбами усної народної творчості, використовують їх в усіх режимних моментах, прищеплюють до них любов та зацікавленість, вони є активними учасниками мовленнєвого розвитку дитини. Наприклад, як показує аналіз практичного досвіду педагогів, величезною любов'ю користується у дітей казка. Вона складається з яскравих образів і «розмовляє» зі своїм слухачем, користуючись мовою уяви, образного мислення та фантазії.

Зауважимо, що інтерактивна взаємодія передбачає таку організацію пізнавальної діяльності дітей, в ході якої: створюються психологічно комфортні умови для всіх учасників освітнього процесу, за яких дитина відчуває свою успішність, інтелектуальне зростання; учасники залучаються до активного обговорення нової інформації; забезпечується можливість індивідуального сприйняття навчальної інформації; реалізовується спільна діяльність у режимі рівноправного спілкування; у дітей формуються навички діалогового спілкування, самостійного мислення і поведінки.

Безперечно, розмаїття усної народної творчості – це багатство нашої мови, завдяки якій у нас – педагогів є можливість навчити майбутнє покоління милозвучній та гарній рідній мові. Чим більше дитина знає різножанрових текстів усної народної творчості, тим краще в неї розвинене мовлення та мислення.

Мета дослідження полягає у розробці методики розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

Досягнення поставленої мети передбачає **вирішення таких завдань**:

- 1) проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з теми дослідження;
- 2) уточнити етапи та особливості розвитку мовлення старших дошкільників в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти;
- 3) розробити методику використання творів усної народної творчості для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзії;
- 4) перевірити педагогічні умови позитивного впливу творів усної народної творчості на активізацію розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.

Об'єктом дослідження є процес мовленнєвого розвитку дітей 6-7 річного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – активізація мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі з використанням творів усної народної творчості.

Гіпотеза дослідження – розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі буде більш ефективним за умов активного використання засобів усної народної творчості, наявності активного розвивального середовища; поєднання різноманітних методів та прийомів для набуття дітьми практичного мовленнєвого досвіду.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз і синтез наукової, методичної, психологічної та педагогічної літератури, періодичних видань і медіа-ресурсів, що окреслюють науково-методичні засади розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку); емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, кількісний та якісний аналіз одержаних експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження – Комунальний заклад дошкільної освіти загального типу ясла-садок № 9 «Перлинка» Ізмаїльської

міської ради Ізмаїльського району Одеської області (м. Ізмаїл). У процесі дослідно-експериментальній роботі взяли участь 15 дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводилося протягом 2021 – 2022 років у чотири етапи : аналітико – пошуковий, констатувальний, формувальний та узагальнюючий (контрольний) етап.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що розкрито педагогічні умови активізації мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що розроблено комплекс занять з використанням різних видів усної народної творчості, які забезпечують активізацію мовленнєвого розвитку дітей 6-7 річного віку в умовах інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Методику розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості в інклюзивних групах можна використовувати в освітньому процесі (на заняттях, під час прогулянок, та у процесі організації інших видів активностей). Результати дослідження будуть корисними для логопедів, вихователів, дефектологів, які працюють над активізацією мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.

Теоретичну основу роботи становили наукові праці Н. Гавриш, А. Богуш, Н. Горбунової, С. Євтушенко, М. Осоріної, О. Мальцевої, М. Алексєєвої, В. Яшиної та інших сучасних дослідників дошкільної галузі.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та положення наукового дослідження викладено у матеріалах трьох науково-практичних конференцій:

1) IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (5-6 жовтня 2021 року, м. Черкаси);

2) VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук» (16 листопада 2021 року, м. Ізмаїл);

3) VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (27-28 жовтня 2022 року, м. Івано-Франківськ).

Основні положення дослідження висвітлено у публікаціях:

1. Інноваційні педагогічні технології як ресурсне забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи. *Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2021 р.)* / упор. І. О. Ніколаєску, В. Г. Бондар, О. О. Михальчук. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2021. 111 с. С. 37-58.

2. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості. *Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук. За матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 листопада 2021 р.)*. Випуск 7. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. 364 с. С. 141 – 143.

3. Мнемотехніка як ефективний прийом розвитку мовлення дітей дошкільного віку на етапі підготовки до школи. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів (27-28 жовтня 2022 р.). Випуск 8. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 276 с. С. 206-208.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 найменувань) та додатків. Основний зміст роботи розміщено на 77 сторінках.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Сучасні орієнтири мовленнєвого розвитку старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

Дошкільна освіта — це напрям освіти, який спрямований на реалізацію навчальних та виховних завдань для дітей дошкільного віку (від народження до шести років). В Україні це первинна ланка безперервної освіти.

Одним з найголовніших завдань дошкільної освіти є формування мовлення дитини, як зазначено в оновленій редакції базового компоненту дошкільної освіти (БКДО), дошкільна освіта є невід’ємним складником та першим рівнем у системі освіти – стартовою платформою особистісного розвитку дитини, де питання формування мовлення дітей розглядається, як основний освітній напрям [1, с. 3], адже мовлення дитини визначає великою мірою її інтелектуальний, комунікативний та загальнокультурний рівень. Тому увага педагога направлена не на розв’язанні окремих завдань, а на цілісному підході до формування мовлення дошкільнят. Тобто на заняттях з мовленнєвого спілкування діти мають не стільки засвоювати матеріал про навколишній світ, скільки вправлятися в мовленнєвій діяльності набувати певну компетентність.

В Законі України « Про освіту» подане наступне визначення поняттю компетентність, а саме це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність, стаття 1 пункт 15 [22, с.4].

Взагалі оволодіння рідною мовою та накопичення мовної компетентності є найвагомим досягненням дошкільнят старшої вікової групи (за віковою періодизацією це діти шостого року життя).

Як зазначено в інструктивному листі МОН України щодо окремих питань діяльності закладів дошкільної освіти [2, с.5], компетентність є і результатом освіти, і особистісним надбанням кожної дитини. Вона відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини, а саме:

- 1) емоційне ставлення;
- 2) сформованість знань;
- 3) здатність до активного, творчого впровадження набутого досвіду та відповідні навички.

У змісті оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (2021 р.) мовленнєва компетентність дітей старшого дошкільного віку розглядається як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів. Основними чинниками мовленнєвої компетенції є фонетична, лексична, граматична і діалогічна компетентності [1].

Фонетична компетентність – це правильна вимова всіх звуків, звукосполучень рідної мови відповідно до орфоепічних норм, добре розвинений фонетичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі, володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу), здатність здійснювати звуковий аналіз та усвідомлювати звуковий склад мовлення. На шостому році життя відбувається збільшення кількості активних слів дитини, а саме кількість становить від 2500 – 3000 слів. Мова дитини, а точніше висловлювання, стають більш повними та точними.

Діти старшого дошкільного віку вже мають певні знання та вміння:

- 1) самостійно складають розповідь, переказують казки, що говорить про оволодіння одним з найважчих видів мовлення – монологічним мовленням;

- 2) у мовленні дитини з'являються складні речення (тато дивився телевізор, а ми з мамою читали цікаву книгу);
- 3) в мовленні дитини з'являються слова, що позначають якість предметів, матеріал з яких вони зроблені (паперовий літак, дерев'яний стіл);
- 4) дитина використовує синоніми та антоніми;
- 5) дитина вже правильно узгоджує іменники з іншими частинами мови;
- 6) в мовленні з'являються присвійні прикметники (собача лапа, заячі вуха), складні прийменники (з-за, з-під).

У цьому віці дитина вже оволодіває різною складністю складової структури слів: не пропускає склади, не переставляє їх місцями; в неї значно покращується звуковимова; більшість дітей вже правильно вимовляють шиплячі звуки (ш, ж, ч) та звуки р, рь.

Лексична компетенція – це запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до активного використання лексем, правильне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів [17; с.186].

Н. Горбунова розширює визначення лексичної компетентності та подає таке визначення, а саме лексична компетенція – це здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово в мовленнєвий ланцюг. Лексична правильність мовлення визначається сталістю лексичних мовленнєвих навичок таких, як розпізнавання і розуміння лексичних одиниць активного і пасивного мінімумів при аудіюванні і говорінні [4,с.3].

На збагачення словника дошкільників зорієнтовано багато базових програм, які затверджені МОН України. Значну увагу слід переділити базовій програмі «Я у Світі», яка орієнтована на збагаченні словникового запасу дітей старшого дошкільного віку, а також спрямовує педагогів на створення сприятливих умов для опанування дитиною лексичним багатством рідної мови (у межах вікових можливостей) через розвиток у неї вмінь розуміти та вживати слова для позначення назв, особливостей та дій, пов'язаних зі

сферами життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам», зі змістовими лініями кожної з них [18, с. 216-217].

Таким чином можливо зробити висновок, що у змісті лексичної роботи виокремлюють: кількісне накопичення лексики, тобто збагачення лексичного запасу дитини; усвідомлення семантичного значення слів, доречне застосування їх відповідно до контексту висловлювання, тобто уточнення значення слів; активізацію лексичного запасу [20, с. 111-112].

Вагому роль по відношенню до лексики виконує саме граматики. Слова в мовленні змінюються та поєднуються у словосполучення, речення, тексти. Саме ці граматичні значення, категорії, відношення, закономірності, а також мовні засоби і способи їх вираження є предметом засвоєння дошкільниками в період практичного оволодіння мовою. Тому змістом граматичної компетенції у дітей дошкільного віку є формування граматично правильного мовлення у практичній мовленнєвій діяльності, практичне засвоєння дітьми граматичної будови мовлення як чіткої системи мовленнєвих одиниць і правил їхнього функціонування у сфері морфології, словотворення та синтаксису.

Визначальною в опануванні рідної мови є діалогічна компетентність. У змісті оновленого БКДО подане таке визначення змісту діалогічної компетенції малюка: «компетентність проявляється, коли дитина вільно вступає в розмову з іншими дітьми, а також дорослими (як знайомими, так і незнайомими), підтримує запропонований діалог відповідно до теми або не втручається в розмову; відповідає на запитання за змістом картини, художніх творів; виконує словесні доручення, звітує про їх виконання» [1, с. 6].

Слід зазначити, що діалогічна діяльність значно важче, ніж монологічна діяльність, оскільки діалог вимагає поєднання певних вмінь: слухати; розуміти думку співрозмовника; формувати та правильно висловлювати засобами мови власну думку (судження); підтримувати належний тон бесіди.

Оскільки дошкільний вік є плідним періодом мовленнєвого розвитку дитини, тому питанням формування мовленнєвої компетентності дошкільників займалися та займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених, в працях яких закладені теоретичні засади з методики розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, а саме розроблено методи, прийоми та умови, які сприяють ефективному розвитку зв'язного мовлення в навчально-мовленнєвій діяльності дитини.

Так, академік А. М. Богуш слушно зазначає, що повноцінне засвоєння усіх видів мовленнєвої компетенції ґрунтується на розвитку комунікативної компетенції, яку розуміють як комплексне використання мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування. Вона підкреслює, що формування мовленнєвої компетентності вимагає вирішення певних завдань:

1) розвиток комунікативних здібностей дітей відповідно до кожного вікового періоду, що передбачає емоційне спілкування з дорослими, спілкування однолітками, ініціативне спілкування зі співрозмовником;

2) засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету, що передбачає використання правил поведінки в типових ситуаціях мовленнєвого спілкування. Для ефективного засвоєння мовленнєвого етикету використовуються певні напрями роботи:

- збагачення словника дітей формулами мовленнєвого етикету (привітання, прощання, подяка, прохання про допомогу, висловлення компліменту, надання згоди). При поясненні формул мовленнєвого етикету, доцільно використовувати такі ситуації, у яких можливе використання декількох формул;
- формування мовних ситуацій;
- при спілкуванні за нормами мовленнєвого етикету слід навчати використовувати і немовленнєві форми спілкування (жести, міміка).

3) формування культури мовлення (це володіння нормами літературної мови, адекватність, логічність, багатство, чистота, естетичність, етичність, доречність мовлення);

4) формування культури спілкування (володіння соціально – моральними нормами поведінки та культури мовлення, які потрібні для взаємодії людей в процесі їхнього спілкування [3, с. 116]).

Отже, розвиток зв'язного українського мовлення вихованців є пріоритетним завданням освітнього процесу в дошкільному закладі, оскільки воно є необхідною умовою успішного шкільного навчання.

1.2. Усна народна творчість – неоціненний скарб та універсальний засіб розвитку мовлення дітей в старшій інклюзивній групі закладу дошкільної освіти

Розглядаючи питання розвитку мовлення дітей слід відзначити, що мова є важливим видом комунікації людини. Це тривалий процес, але повноцінне оволодіння рідною мовою в дошкільному дитинстві є необхідною умовою у вирішенні завдань розумового, естетичного, морального виховання дітей. Ефективність виховання звукової культури мовленнєвих навичок дошкільників залежить від умов їх занурення у різні види емоційно забарвлених заходів: навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, ігрової тощо.

У зв'язку з новопосталими завданнями інноваційного розвитку системи освіти в Україні, посилена увага приділяється навчанню дітей в інклюзивних групах, бо саме у цих дітей виникають вагомі труднощі в оволодінні мовою.

Зауважимо, що сенс розбудови інклюзивного суспільства полягає у забезпеченні участі всіх громадян у соціальному житті. Це процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх видах діяльності.

Інклюзивна освіта – це система освітніх дій, що базується на принципі забезпечення права дітей на освіту та права здобувати за місцем перебування,

що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

До основних принципів інклюзивної освіти належать:

- визначення того, що всі діти рівні та мають можливість навчатися;
- це плідна робота з усіма дітьми, незалежно від національності, віку чи особливостей розвитку дитини;
- покращення методики для задоволення потреб усіх здобувачів освіти;
- це поступовий процес, який перебуває постійно у стадії розвитку.

У дошкільних закладах створюються інклюзивні групи з метою забезпечення комфортного навчання, виховання і повноцінного розвитку дітей, а також для організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, створення умов для їхнього спілкування з дітьми свого віку.

Найефективнішим засобом педагогічного впливу на розвиток мовлення дитини в інклюзивній групі є усна народна творчість, бо фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

За визначенням літературознавчих словників: усна народна творчість або фольклор — це народна творчість, в якій «художнє відображення дійсності відбувається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають світогляд трудящих мас і нерозривно пов'язані з їхнім життям та побутом» [10, с. 61].

Відповідно до сучасної педагогічної класифікації дитячого віку розрізняють фольклорні твори для малят, для дітей дошкільного віку, молодшого шкільного та середнього шкільного віку.

Дослідники усної народної творчості умовно поділяють дитячий фольклор на три групи:

- 1) різні види фольклору, створені дорослими спеціально для дітей (колискові, забавлянки, небилиці, скоромовки);

- 2) твори, що поступово перейшли до дітей із фольклору дорослих (казки про тварин, обрядові пісні, загадки, прислів'я, приказки);
- 3) власне дитячий фольклор, створений самими дітьми (ігрові пісні, лічилки, жарти).

Водночас відомий науковець В. Анікін має власний погляд на це питання, він визначає такі групи дитячого фольклору:

- 1) твори дорослих для дітей;
- 2) твори, що втратили значення в житті дорослих і перейшли до дітей;
- 3) твори, складені самими дітьми.

Цікавою є думка автора підручника з усної народної творчості В. Василенка, який розрізняє дві групи:

- 1) твори з ігровими діями;
- 2) твори, що виконуються незалежно від ігрових дій і приваблюють дітей передусім своїм змістом.

Щодо жанрової специфіки, то частина текстів дитячого фольклору створюється на ґрунті «дорослого» фольклору (примовки, жарти тощо), а частина – на ґрунті власне дитячих жанрів (лічилки, дражнили тощо).

Знайомство з фольклором у дітей дошкільного віку відіграє вагомую роль, бо саме завдяки усної народної творчості розширюється кругозір, збагачується мова, формується ставлення до навколишнього світу. Значущим є і те, що використання в роботі з дошкільниками і освоєння ними культурної спадщини народу формує інтерес до нього, оживляє педагогічний процес, надає особливий вплив на емоційну і моральні сторони особистості. За словами Ушинського К.Д. твори усної народної творчості «пробуджують до життя насіння рідного слова, що завжди корениться, хоч і несвідомо, в душі дитини», збагачуючи тим самим дитячу мову [5, с. 94].

Видатні українські письменники Т. Шевченко, М. Вовчок, Л. Українка високо цінували прислів'я та приказки, наводили їх у своїх творах, радили записувати та зберігати ці краплини народної мудрості для виховання майбутніх поколінь.

Використовуючи на заняттях з дітьми твори усної народної творчості, педагог має змогу розв'язати цілу низку важливих завдань. По-перше, при поясненні нового матеріалу використання тої чи іншої фольклорної форми надасть йому більшої доступності та зрозумілості. Використання фольклорних форм можливе також і при закріпленні певного матеріалу, на різних етапах організації освітнього процесу.

По-друге, засоби усної народної творчості підвищують інтерес дошкільнят до певної теми і до навчального процесу у цілому. Тобто усна народна творчість виступає засобом зацікавлення дітей до навчання, розвиваючи при цьому увагу, мислення, пам'ять та уяву.

По-третє, усі жанри фольклору мають вагоме значення для формування культури особистості та національної самосвідомості дошкільнят.

Слушними є поради А.М. Богуш щодо використання усної народної творчості у процесі духовного й мовленнєвого розвитку дітей. Так, учена наголошує на тому, що використовувати фольклорні твори треба вже з перших місяців життя дитини, коли вона лежить у колисці і чує ніжні мелодії колисанки, що наспівує їй мати. У період сенситивного засвоєння мови, коли дитина замінює звуконаслідувальні слова правильною лексикою рідної мови, дитина починає засвоювати звуки рідної мови. А.М. Богуш рекомендує пропонувати дітям найкращі зразки народної мудрості — малі фольклорні жанри: колисанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки. Адже саме вони «легкі для наслідування, водночас вводять дитину у світ дорослого побутового життя, прилучають до споконвічних національних і духовних цінностей, традицій, звичаїв» [23, с. 123].

Як зазначила Чепак Т.В., педагог не досягне бажаних успіхів у розвитку мовлення учнів, якщо обмежуватиметься лише одноманітним викладом матеріалу, «урізноманітнення форм роботи позитивно впливатиме на емоційний стан дітей, сприятиме глибшому засвоєнню знань» [14, с. 4].

Таким чином, систематичне використання жанрів усної народної творчості в процесі навчання дітей із затримкою психічного розвитку сприяє

удосконаленню граматичного ладу мовлення, підвищенню рівня вимовної культури, формуванню самостійного мислення, підвищенню грамотності, всебічному вихованню дітей, збагаченню їхньої мови зразками народної мудрості.

1.3. Особливості мовленнєвого розвитку старших дошкільників в інклюзивній групі

В період старшого дошкільного віку дитина набуває певної фізіологічної сформованості та готовності до школи, також збільшується і маса мозку дитини, яка становить 1 кілограм 350 грамів (90% дорослої людини). У цьому віці спостерігається розвиток функцій мозку, а саме стає складнішою структура аналітико – синтетичної діяльності, тобто утворюються нові нервові зв'язки здебільшого під впливом другої сигнальної системи (сприйняття проходить під впливом зору та слуху), а у ранньому віці процес сприйняття у дитини проходив під впливом першої сигнальної системи, де навколишній світ сприймався здебільшого через дотик, смак, слух. У зв'язку з цим поширюється сфера впливу на розвиток словесних сигналів дитини, як підкреслюється у змісті оновленого Базового компоненту дошкільної освіти [1, с. 6]. Проте слід зазначити, що нервова система дітей цього віку дуже вразлива, тому при плануванні розпорядку дня дитини старшого дошкільного віку треба розподіляти діяльність так, щоб навантаження та розрядка, напруження та спокій між собою чергувалися. Це запорука здорового фізичного та психічного розвитку дитини, що у подальшому приведе до переходу до систематичного шкільного життя.

Характеристика змін у нервовій системі дитини старшого дошкільного віку охоплює низку показників, розглянутих нижче.

Дитина шостого року життя – це підростаюча особистість, яка вже має сформовані «внутрішні чинники», це такі як вісім образ «Я», особистісні очікування, уподобання, самолюбство, самооцінка, тощо. Це характеризує певну самостійність дитини у діях, згідно з поставленою нею метою, попри

перешкоди, які можуть виникати. Це фундаментальне новоутворення особистості дитини старшого дошкільного віку. Дитині цього віку притаманна установка на досягненні бажаного результату у будь-якому виді діяльності.

У цьому віці у дитини формується нове ставлення до себе, дитина здатна оцінити свої можливості, а саме оцінити можливість виконання певного завдання («можу», «не можу», «вийде», «це у мене не вийде», тощо). Це надає змогу дитині усвідомити свої здібності у певній ситуації.

При взаємодії дитини з дорослими чи однолітками формується здатність до рефлексії, тобто дитина починає аналізувати свої дії, порівнювати себе з точки зору інших людей та приймати рішення, розуміючи можливу реакцію з боку співрозмовників.

Процес розвитку психічних процесів у дитини старшого дошкільного віку характеризується появою проявів довільної уваги, завдяки цьому дитина здатна спрямовувати свою увагу на вихователя (його вимоги), контролювати своєю психічною діяльністю. Сприймання явищ або процесів відбувається як самостійний процес по відношенню до діяльності (у ранньому дитинстві сприймання та діяльність були невід'ємними частинами) [24, с. 127].

Діти старшого дошкільного віку вже чітко усвідомлюють матеріал, який запропонований їм для запам'ятовування. Характерними ознаками пам'яті дитини цього віку полягає у: необмеженості процесів запам'ятовування та відтворення, широкий обсяг та міцність.

Значні зміни відбуваються у розвитку мислення дитини старшого дошкільного віку. Це проявляється в використанні уявлення та збагачення місту уявлення. Крім цього дитина вже може використовувати узагальнені уявлення, а не тільки поодинокі чуттєві образи предметів. Слід зазначити, що узагальнені уявлення об'єднують у собі поодинокі враження та думки про ці предмети. Це означає, що мислення – це самостійний процес, який відокремився від практичної дії та сприймання і переходить від наочно – образного процесу до словесного.

Словесне мислення формується у дитини з п'яти років і це дуже важливий період, бо дитина вчиться розмірковувати та тим самим готується до навчального процесу в школі. Разом з розвитком вербального мислення у дитини цього віку здійснюється і мовленнєвий розвиток, фундамент якого сформовується наприкінці шести років.

При взаємодії з оточуючими, а саме з дорослими чи однолітками у дошкільника збагачується та розвивається усне мовлення, яке на первинному етапі носить діалогічний характер, а потім поступово переходить у монологічний. Отже, розвиток у дітей старшого дошкільного віку зв'язного та виразного мовлення, засвоєння граматичної будови мови є головними чинниками при засвоєнні писемної мови у майбутньому при навчанні в школі.

Значну роль при формуванні мислення та мови дитини відіграє її уява. Уява з'являється у дитини при розмірковуванні дитиною про навколишню дійсність. У молодшому дошкільному віці дитина ще не в змозі уявити певні явища чи предмети, а у старшому дошкільному віці дитина вже здатна до фантазування для досягнення якоїсь мети. Тобто у дитини шостого року життя розвивається не тільки репродуктивна функція, а і формується творча уява. При формуванні творчої уяви у дитини формується і внутрішній світ, який знаходить своє відображення у мріях. Саме за допомогою мрій дитина будує певні плани на майбутнє.

Провідним видом діяльності залишається гра, яка набуває інтелектуального характеру, де дитина порівнює себе з однолітками та проводить самооцінку. У грі дошкільників вже відображаються такі моменти: взаємини між людьми, етичні правила, фантастичний зміст, тобто все те, що дитина вже розуміє.

Окрім гри провідною діяльністю у дитини шостого року життя є праця. Під час виконання будь-якого виду праці дитина усвідомлює свою незамінність, користь та приналежність до соціуму. Залучення дитини до певного виду роботи несе не тільки виховний характер, а також розвиває

певні здібності, як загальні, так і спеціальні, що дуже важливо у становленні дитини, як особистості.

Діти з особливими освітніми потребами – це особи, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші). В українському законодавстві термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю. Затримка психічного розвитку (ЗПР) – це повільний темп розвитку, що характеризується недостатньою кількістю знань, недовершеним мисленням, швидкою втомленістю при інтелектуальній діяльності.

О. Мальцева виділяє три групи дітей з ЗПР з урахуванням мовленнєвих порушень:

- 1) діти з ізольованим дефектом, який проявляється у неправильній вимові лише однієї групи звуків (порушення, пов'язані з аномальною будовою артикуляційного апарату, недорозвитком мовленнєвої моторики);
- 2) діти, у яких виявлені фонетико-фонематичні порушення (дефекти звуковимови охоплюють 2-3 фонетичні групи і проявляються переважно в заміні фонетично близьких звуків. Спостерігаються порушення слухової диференціації звуків і фонематичного аналізу);
- 3) діти з системним недорозвитком всіх сторін мовлення [11, с. 7 – 9].

Власне з огляду на формування звукової культури дошкільників мета педагогів полягає в тому, щоб, упорядковуючи життєвий комунікативно мовленнєвий простір дітей, сприяти закріпленню їх звукової вимови, розвитку фонематичного слуху й інтонаційної виразності вимови [9, с. 27].

Для дитини дошкільного віку з ООП притаманні такі типові характеристики:

- низький рівень ігрової діяльності – дитина не сприймає запропоновану їй роль у грі, не сприймає та не дотримується правил у грі, але виявляє активність у рухливих іграх;
- низький рівень пізнавальної активності, що призводить до швидкої втомлюваності та низькому рівню розвитку у навчанні.
- відсутня здатність до узагальнення та цілісно сприймати, що знижує продуктивність різних видів діяльності навіть конструювання та малювання;
- низький розвиток розвитку емоційно – вольової сфери, що слугує проявом агресивності у поведінці. У зв'язку з цим дитина не може підтримувати доброзичливі стосунки зі своїми однолітками;
- відсутність логічного мислення;
- неспроможність запам'ятовувати велику кількість інформації, натомість розвинена наочно – образна пам'ять.

З перших днів життя дитина поступово оволодіває рідною мовою, що дає їй змогу спілкуватися з оточуючим її соціумом. Вагому роль у формуванні зв'язного мовлення відіграє сім'я, адже саме у сім'ї дитина закріплює усі набуті навички, що дає їй змогу у подальшому правильно будувати свої думки під час спілкування. Також із становленням зв'язного мовлення у дитини формуються такі риси як доброзичливість, креативність, комунікабельність, ініціативність.

Значні труднощі у дітей цієї категорії виникають при звуковій вимові, а також при формуванні експресивного мовлення та імпресивного мовлення. Імпресивне мовлення характеризується відсутністю сприймання мовленнєвих звуків, а також відсутністю розуміння змісту певних слів. Експресивне мовлення таких дітей полягає у тому, що в них наявне порушення звукової вимови та погано сформована граматична будова мови.

Рівень розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами залежить від характеру завдання. Найбільш плідною формою мовленнєвої сталості є переказ казок та оповідань, однак цей вид роботи дає певний

результат при допомозі дорослого. При самостійному виконанні дитиною такого виду роботи виникають певні труднощі, а саме дитина при переказі зменшує обсяг тексту, робить великі паузи та повтори та втрачає послідовність викладу при переказі.

Важливим є використання сюжетних карток – малюнків, саме вони активізують мовлення дитини, але такий вид роботи призводить до швидкої втомлюваності дитини і як результат її відволікання та втрата зв'язку між попередніми картками.

Використовуючи такий вид роботи, як «оповідання за картиною», дитина з ООП зазнає певних труднощів. Труднощі полягають у тому, що деякі діти не можуть самостійно, без участі дорослого, виконати цей вид роботи, а для іншої частини дітей малюнок слугує поштовхом для розкриття ситуації не за темою малюнка. Тобто діти з ЗПР не можуть відтворити сенс, який закладений у сюжеті малюнку.

Висновки до розділу I

На основі аналізу та узагальнення теоретичної інформації у першому розділі, можемо зробити висновки, що одним з найголовніших завдань дошкільної освіти є формування мовлення дитини, адже воно визначає великою мірою інтелектуальний, комунікативний та загальнокультурний рівень дитини. Тому увага педагога повинна бути направлена на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності дошкільнят.

Мовленнєва компетентність дітей старшого дошкільного віку розглядається як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження в будь – яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Основними чинниками мовленнєвої компетенції є фонетична, лексична, граматична і діалогічна компетентності.

Слід зазначити, що в умовах модернізації освітньої системи в Україні посилена увага приділяється навчанню дітей в інклюзивних групах, а саме

дітям з особливими освітніми потребами чи з інвалідністю(психічна, фізична), бо саме у цих дітей виникають вагомі труднощі в оволодінні мовою.

Значні труднощі у дітей цієї категорії виникають при звуковій вимові, а також при формуванні експресивного мовлення та імпресивного мовлення. Імпресивне мовлення характеризується відсутністю сприймання мовленнєвих звуків, а також відсутністю розуміння змісту певних слів. Експресивне мовлення таких дітей полягає у тому, що в них наявне порушення звукової вимови та погано сформована граматична будова мови.

Найефективнішим засобом педагогічного впливу на розвиток мови дитини в інклюзивній групі є усна народна творчість, бо фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

Але при формуванні зв'язного мовлення дитини треба враховувати її рівень розвитку, бо саме рівень розвитку мовлення дітей з ООП формується значно повільніше, ніж у дітей ровесників з нормотиповим розвитком.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

2.1. Педагогічні умови використання різних видів усної народної творчості, як засобів мовленнєвого розвитку мовлення дітей в умовах інклюзивної групи

В усній народній творчості виділяють твори для дітей, твори для дорослих, що стали з часом дитячими, і дитячу творчість у власному розумінні цього слова.

Дитячий фольклор українського народу надзвичайно багатогранний та різнобарвний. До його складу входить: героїчний епос, казки та різноманітні твори, які відносяться до малих жанрів фольклору.

Починати знайомство з фольклором слід починати з перших днів життя дитини. Таке знайомство, як правило, розпочинають з таких форм, як колискові пісні, забавлянки, пестушки.

Коліскові пісні - це жанр родинної лірики, основною функцією якої є присипляння немовляти, тобто за своїм змістом та ритмом виконання вони спонукають дитину на відпочинок. За своїм змістом вони лагідні, ніжні, спокійні. Раніше в народі такі пісні називали «байками» та мали обрядовий характер. Назва ж пішла від дієслова «баяти», що в свою чергу має значення «говорити». Через деякий час колискові пісні втратили обрядовий характер, натомість героєм багатьох колискових стає кіт, муркотіння якого прирівнюється до заспокійливого чиннику, який приносить сон дитині.

Пестушки – маленькі пісні, які супроводжуються грою з ручками або ніжками. Це так звані перші свідомі ігри дитини («Ладушки – ладунки...»; «Сорока – ворона»; «Йде коза рогата»; тощо). Завдяки мелодійності пестушки та простоті, діти швидко запам'ятовують її текст, а потім її і відтворюють у грі.

Забавлянки – жанр усної народної творчості, невеликі пісні або вірші жартівливого характеру. Головна мета – підготовка дитини до пізнання в процесі гри. Вони розвивають дитячу фантазію, спонукають інтерес у дитини до нових словотворень. Використання забавлянок і пестушок рекомендується з двох років життя дитини, коли вона має вже певний запас слів. Здебільшого забавлянки супроводжуються танцювальними рухами та життєрадісним ритмом.

Примовки – це римовані вислови жартівливого характеру. Зазвичай їх використовують для того, щоб розвеселити або розсмішити співрозмовника. За змістом вони нагадують невеликі казочки у віршованій формі з повчальним характером.

Небилиці – вид усної народної творчості, пісні з жартівливим підтекстом, в якому відтворені реальні зв'язки та відносини. Це допомагає дитині сформувати у своєму мисленні справжні почуття реальності, тобто гумор стає так званим педагогом для дитини.

Дражнилки – форма дитячого гумору та сатири, невеликі віршовані форми глузливого характеру. Дражнилки дуже поширені як серед дітей, так і серед дорослих. Їхньому виникненню сприяли певні обставини, які траплялися серед людей, а саме суперечки, ворожнеча, бійки. В наслідок чого люди давали один одному клички або прізвиська, висміюючи тим самим певні недоліки людини або її вади (лінь, неохайність, злодійство, тощо). Пізніше до прізвиськ почали додавати римовані рядки, що і послугувало виникненню дражнило.

Скоромовки – це невеликі вислови, які вимагають швидкого та правильного вимовляння.

За структурою скоромовка поєднує у собі співзвучні або однокореневі слова, які важко вимовити. Це гарна вправа для виправленні дефектів при вимові певних звуків або слів для дитини.

Загадка – жанр усної народної творчості, метафоричний вислів у формі розповіді чи питання, який потребує відгадки.

Це корисна вправа для розвитку мислення дитини, адже саме загадка наводить дитину до роздумів на будь-яку тему навколишнього світу. Чим сміливіше вигадка, тим складніша загадка для відгадування.

Прислів'я та приказки – це короткі народні вислови, які відображають життєвий досвід народу, отриманий на протязі довгих спостережень.

Прислів'я – короткий римований вислів, який використовується як оцінка певній дії та має повчання – мораль.

Цей жанр фольклору відображає досвід народу з різних сфер діяльності у вигляді моралі. Окрім досвіду народу, прислів'я відображають знання про різноманітні явища природи.

Приказка – це вислів усної народної творчості, який відображає влучно певну життєву ситуацію і зазвичай використовується, як фразеологізм. Іноді приказка має, навіть, гумористичний характер. Але слід зазначити, що приказка, на відміну від прислів'я, не має у своїй структурі повчання. Використовуючи прислів'я та приказки у роботів з дітьми призводить до того, що дитина засвоює правила поведінки, норми моралі. Цьому сприяє величина вислову та наявність у змісті гумору.

Народні ігри – це форма ознайомлення дитиною реалій життя шляхом їх відтворення через забаву. Завдяки народним іграм, дитина знайомиться з традиціями свого народу, що формує у дитини патріотичність та любов до своєї нації та держави. Під час таких ігор у дитини розвивається мова, пам'ять, рухливість (фізичний розвиток).

Лічилка – це дитячий невеликий твір у формі вірша, який направлений на виявлення місця та ролі учасника в грі. Головним завданням лічилки є підготовка та організація гри.

Казка – це жанр усної народної творчості, який поєднує у своєму змісті реальне та фантастичне. Вона є основним елементом народної педагогіки та поділяється на такі жанрові різновиди: соціально – побутові казки, казки про тварин, чарівні казки.

Кожна казка містить повчання – мораль, завдяки якій дитина вчиться певним нормам поведінки у суспільстві, визначає своє місце в соціумі.

Заклички – невеликі віршовані твори – звернення до об’єктів природи або до людей з якимось проханням. Слово «закличка» походить від слів: «звати, просити, звертатися». У таких творах об’єкти природи: сонце, вітер, осінь, тощо виступають у якості живих істот:

*Іди – іди дощичку,
Наварю тобі борщичку.*

Зазвичай діти звертаються до мишки, щоб вона подарувала новий зубик, на заміну старого – втраченого:

*Мишко – нарушка, на тобі мій зуб старий,
А ти мені свій новий.*

Або використовують заклички, які зупиняють гикалку:

*Ікота – ікота іди до Федота,
З Федота до Якова,
А потім до всякого.*

Для повноцінного розвитку мовлення дитини доцільно використовувати не тільки усну народну творчість нашого народу, але і фольклорні твори інших народів: ігри, казки, прислів’я та приказки. Це надасть дитині змогу порівняти традиції, звичаї свого народу з чужим, знайти спільне та відмінне. Таким чином дитина буде обізнана про різні культури [32, с. 15 – 16]. Адже вивчення рідної мови, оволодіння багатством усної народної творчості – найголовніше завдання духовного розвитку кожної людини.

2.2. Методика ознайомлення дошкільників з усною народною творчістю на заняттях

Виділяють дві форми роботи з творами усної народної творчості у дошкільному навчальному закладі:

1. Читання та розповідь на заняттях:

- огляд одного твору;
 - об'єднання декількох творів за спільною темою;
 - читання або розповідь творів з використанням наочного матеріалу (ілюстрації, іграшки, кінофільми, діафільми);
 - читання як частина заняття з розвитку мови або ознайомлення з навколишнім середовищем.
2. Використання творів усної народної творчості поза межами занять (під час прогулянок, вечірніх ігор, праці у куточку книги або природи, організація фольклорних свят, тощо).

Головне, що повинен врахувати педагог при ознайомленні дітей з різними жанрами усної народної творчості, так це використання елементів власної артистичності та індивідуального виконання . При врахуванні даних критеріїв заняття буде проходити, як яскраве дійство і дитина його надовго запам'ятає.

Для ознайомлення з жанрами усної народної творчості вихователю слід звернути увагу на:

1. Можливе використання народних музичних інструментів та предметів народно – прикладного мистецтва.
2. У будь якій діяльності (умивання, збирання на прогулянку, приймання їжі, підготовка до сну) доцільно використовувати потішки , прислів'я або заклички. Це надихає дитину до дії та розвиває її увагу, пам'ять та мовлення. Для цього такі жанри фольклору повинні постійно звучати в мові вихователя.
3. Найчастіше використовувати наочний матеріал (залежно від віку дитини залежить частота показу, а саме чим молодше дитина, тим частіше показ наочного матеріалу). Саме за допомогою наочного матеріалу дитина отримує розгорнуту картину дій та образів тексту, який вивчається. Для отримання позитивного результату при вивченні певного тексту усної народної творчості, слід приділяти увагу фрагментам тексту. Так, наприклад, при читанні казки « Про півника та

лисичку» знаходимо опис півника: « масляне горлишко». Щоб дитині був зрозумілим цей вислів треба привести цю частину тіла іграшки – півника до дії.

4. Під час інсценізації твору або під час прослуховування для стимулювання у дитини пізнавальної активності та інтересу слід активізувати дієву участь дошкільника: поклич котика, півника, тощо.
5. Виклад твору повинен бути емоційним, що призведе до високої пізнавальної активності. Зміцнюють інтерес до того, що вивчаємо, і сюрпризні моменти (поява героїв твору).
6. Педагог має стежити за тим, щоб дитина не втратила розуміння тексту твору в цілому.
7. Твір повинен бути прочитаний більш чим один раз, при цьому кожний раз повинен бути таким же емоційним, як перший.

Методика ознайомлення з прислів'ями та приказками

Діти повинні вміло та правильно вживати у своїй промові та в мовленні прислів'я та приказки. Для влучного оволодіння цими малими жанрами усної народної творчості треба роботу по вивченню проводити в два етапи:

1. Ознайомлення з приказкою чи прислів'ям поза контекстом.

Така робота проводиться для того, щоб дитина зрозуміла зміст та значення тексту та коли слід його вживати.

2. Робота з прислів'ям або приказкою у контексті невеликого оповідання.

Для перевірки розуміння дитиною вивченого, можливо запропонувати виконати такі вправи:

1. вигадати розповідь або мовленнєву ситуацію, в якій доречно було б використати вивчену приказку або прислів'я .
2. підібрати прислів'я відповідно до поданих казок. Такий вид роботи треба проводити, коли дитина вже має певний запас прислів'їв та приказок.
3. вигадати розповідь або мовленнєву ситуацію, в якій доречно було б використати вивчену приказку або прислів'я .

4. підібрати прислів'я відповідно до поданих казок. Такий вид роботи треба проводити, коли дитина вже має певний запас прислів'їв та приказок.

Методика ознайомлення з казками

1. Казки потрібно тільки розповідати, а не читати. Для повного розуміння дитиною, розповідь казки треба проводити декілька раз. Але при цьому кожний раз емоційно, художньо та артистично передати образи персонажів.
2. Підготувати дитину до того, щоб вона слухала казку уважно. Для цього можна використати декілька прийомів:
 - продекламувати казку за допомогою лялькового театру;
 - почати розповідь незнайомої казки з приказки, яку діти вже знають.
3. М.М. Алексєєва та В.І. Яшина пропонують поєднувати наочні прийоми з словесно – методичними:
 - бесіди після ознайомлення з казкою, з метою визначення її основного змісту;
 - розгляд ілюстрацій до казки;
 - прослуховування аудіо записів з вивченою казкою або перегляд діафільмів, кінофільмів чи мультфільмів;
4. Закінчувати казки можна прислів'ям, як вислову свого ставлення до почутого. Також це надасть змогу дитині правильно вживати образні народні вислови.
5. Поєднання певних прийомів при ознайомленні з фольклором впливають на патріотичне, моральне виховання дошкільників. Тому Халікова виділила певне поєднання таких прийомів:
 - образне сприйняття прислів'їв, приказок, казок поглиблюється, якщо ознайомлення проходить одночасно з ознайомленням українських національних костюмів або з виробами народного побуту;

- при обговоренні казки слід наголошувати на аналіз моральних якостей героїв;
 - порівняння казок схожих за тематикою, але різних за походженням (різних національностей) та наголошення на тому, що казки можуть належати різним народам, але вчинки героїв оцінюють завжди однаково.
 - порівняння уявного життя (події, які описуються в казці) з сучасним життям.
6. Творче закріплення вражень від вивченого фольклорного твору. Таке закріплення може бути різноманітним:
- організація лялькового театру по темі,
 - драматизація певного епізоду з казки або усієї взагалі,
 - малювання казки: епізоду, позитивних героїв або негативних;
 - придумати закінчення казки, якщо б хід дій у казці змінився.
(Наприклад, якщо б колобка не з'їла лиса....) [32; с. 16 – 18].

Методика ознайомлення з загадками

1. На початку роботи з загадками дітей треба навчити розуміти та сприймати зміст тексту.
2. На подальшому етапі роботи з загадками треба звернути увагу малят на те, що головним прийомом загадки є метафора. Відгадати загадку – це значить розгадати метафору. Створення метафори в загадках відбувається на співвіднесенні окремих ознак, які окреслені загадкою, з предметом порівняння – це і є метафоричний образ.

Коли дошкільнята оволодіють особливостями метафоричного образу загадок, вихователь пропонує їм скласти власні загадки про певні предмети або явища [25; с. 18].

Методика роботи з лічилками

Лічилки – це дитячий невеликий твір у формі вірша, який направлений на виявлення місця та ролі учасника в грі. Головним завданням лічилки є

підготовка та організація гри. Діти підкоряються лічилці: як вона вкаже, так і буде.

Кожна лічилка має певний ритм при виконанні. Зазвичай ритмічний ключ на «два» (1,2) або на «три» (1, 2, 3). Для відпрацювання ритму спочатку пропонується розповідати лічилку під супровід плескань у долоні або під тупіт ніг.

Працюючи з лічилками, можливе використання таких прийомів: прослухати та повторити за вихователем лічилку; звертати увагу дітей на наголоси у словах та паузу у тексті, бо саме вони визначають ритм лічилки; прочитати лічилку на рахунок «три» (1, 2, 3); скласти лічилку за певним початком; розіграти лічилку серед малят.

2.3. Методика роботи з фольклором при організації різних видів діяльності дітей

В дошкільному віці плідний вид діяльності – це гра, саме під час гри у дитини розвиваються всі пізнавальні процеси. Усна народна творчість широко застосовується в іграх – драматизаціях. Драматизуючи казку чи пісеньку, дитина розмовляє мовою тексту твору. Тобто те, що дитина колись чула, згодом стає її здобутком. Тому доцільно стимулювати драматизацію творів фольклору дітьми, зробити її рядовим явищем в житті дитячого колективу, залучити до цього всіх дітей .

Методи використання казки в іграх-драматизаціях

1. «Перша зустріч з казкою» передбачає використання таких прийомів:
 - розповідь казки;
 - розгляд ілюстрацій до казки;
 - бесіду по змісту;
 - перегляд діафільму або мультфільм;
2. Перевірка емоційного сприймання знань:
 - переказ казки;
 - настільний або пальчиковий театр;

- рухливі ігри з персонажами казки.
3. Відтворення емоційного ставлення дошкільника до об'єкту художньої діяльності, що є предметом вивчення.
 4. Формування самостійного розігрування сюжету:
 - підготовка всього необхідного для творчої гри;
 - інсценізувати сюжет казки.

Усну народну творчість можна використовувати в усіх формах роботи з фізичного виховання :

1. Сюжетні фізкультурні заняття з використанням елементів казки. Такий вид діяльності проводиться у формі «рухливої розповіді» (імітування рухів дійових осіб);
2. Театралізовані фізкультурні заняття, під час яких виконуються:
 - імітаційні, мімічні вправи;
 - інсценування та ігри - драматизації;
 - музичні заняття, з використанням народних танців, хороводів та пісень;
3. Ігрові заняття з фізкультури (застосовуються народні ігри та ігри з казковими героями);
4. Інтегровані фізкультурні заняття – це поєднання усної народної творчості та фізичних вправ [29; с. 29].

Під час рухливої діяльності дошкільників доцільно використовувати народні ігри, які впливають не тільки на фізичний розвиток дітей, але й виконують завдання національного виховання.

Головною умовою успішного впровадження народних рухливих ігор в обхід дітей є широкі знання і вільне володіння ігровим запасом, а також володіння методикою педагогічного керівництва. Вона не відрізняється від методики проведення інших рухливих ігор, але можна виокремити деякі особливі елементи організації та проведення народної гри:

1. Коли треба пояснити нову народну гру з зачином або лічилкою, слід ввести їх в хід гри несподівано. Завдяки такому викладу нового

матеріалу у малят з'являється велике задоволення, що позбавляє від тривалого та нудного знайомства та запам'ятовування елементу гри. Засвоєння ритмічного поєднання слів, дає змогу дітям швидко засвоїти зачин.

2. При розучуванні сюжетної народної ігри дітям спершу потрібно розповісти про звичаї народу, якому належить ця гра, показати ілюстрації по темі розповіді або предмети побуту та мистецтва. Тобто зацікавити дітей національними звичаями народу.
3. Значне місце у розвитку народної культури у дітей старшого дошкільного віку відіграють свята присвячені усній народній творчості народу, тобто, так звані, «фольклорні свята». Фольклорні свята пов'язані з використанням різноманітних народних ігор. Для надання грі цікавості та певної змістовності, ігри доцільно доповнити знайомими дітям лічилками, прислів'ями, примовками або скоромовками.

Колоритом народних свят є використання різноманітних народних пісень, коломийок, який полягає у тому, що дитина залучається через спів до розуміння життя людини.

Певної колоритності святу також надає:

1. використання музичних інструментів дітьми під час виконання народної пісні або танцю;
2. постановка лялькового театру, сценок за сюжетом народних казок, пісень, потішок;
3. костюми повинні відповідати тематиці свята, а місце проведення свята доцільно задекорувати [34; с.26 – 31].

Таким чином, використання усної народної творчості в процесі різних видів дитячої діяльності, використання різноманітних методів ознайомлення з українським фольклором та фольклором інших народів викликає стійкий інтерес, сприяє розвитку мовної активності у дітей дошкільного віку.

Висновки до розділу II

Вивчивши матеріал, було виявлено, що жанри усної народної творчості можливо використовувати: на заняттях у поєднанні з художньою літературою; у повсякденному житті; у різних режимних моментах групи, адже використання на заняттях фольклорних творів дуже приваблює малят, бо цим творам властиві певні риси: невеликий обсяг, ігровий характер сюжету, ритмічність, барвистість, що викликає великий інтерес у дітлахів. Таким чином, завдяки своїм рисам усна народна творчість може слугувати засобом поштовху, розвитку та виразності мовлення дошкільнят.

Проаналізувавши традиційну методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, виявлено, що для того, щоб усна народна творчість стала невід'ємною частиною мовлення дошкільнят, треба створити певне розвивальне середовище, а саме в інтер'єрі групи доцільно використовувати елементи українського фольклору: елементи чоловічого та жіночого українського традиційного одягу, рушники з орнаментом різних регіонів України (бо кожен регіон України має свою особливість в орнаменті), ляльки – мотанки, гончарські вироби, тощо.

Для ефективного засвоєння фольклорного матеріалу у роботі з дошкільнятами слід використовувати різноманітні книги з ілюстраціями, музичні інструменти, усі види театру (пальчиковий, ляльковий, тощо). Окрім застосування певного інструментарію, використання фольклорних жанрів у різних видах діяльності дитини повинно бути системним, а комбінування різних типів занять – раціональним та емоційно насиченим. Виконання цих критеріїв сприятиме високому розвитку україномовного середовища в групі.

РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ СТАРШІЙ ГРУПІ

3.1. Діагностика рівня мовленнєвого розвитку дітей 6-7 річного віку засобами усної народної творчості

Експериментальне дослідження з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами української усної народної творчості проводилося на базі Комунального закладу дошкільної освіти загального типу дитячий садок № 9 «Перлинка» Ізмаїльської міської ради Ізмаїльського району Одеської області (м. Ізмаїл), у старшій групі № 3. У процесі дослідно-експериментальної роботи взяли участь 15 дітей старшого дошкільного віку (додаток А). Експериментальна робота проводилась поетапно та охоплювала констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

Констатувальний експеримент було спрямовано на встановлення фактичного стану та виявлення рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку на початку проведення дослідження. Формувальний етап передбачав проведення комплексу занять з використанням різних видів активностей дітей, під час їх проведення активно використовувались твори усної народної творчості задля активізації мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзивної групи ЗДО. Контрольний етап передбачав зіставлення результатів діагностування дітей на констатувальному етапі та після проведення експерименту.

З метою виявлення рівня сформованості вмінь та навичок зв'язного мовлення дітлахів, було розроблено певні діагностичні завдання на основі комплексу методів: усного опитування, бесіди, педагогічного спостереження та проективної методики діагностики рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за технологією «Лепбук».

Аналіз змісту програми «Впевнений старт», за якою працює дошкільний заклад, показав що дитина 6-7 річного віку має навчитися складати сюжетні розповіді за певним зразком або за наявним початком; за серією малюнків; за опорними словами тощо. При переказуванні літературних творів вчити, запам'ятовувати та відтворювати послідовність подій близько до тексту.

Під час проведення бесід з дітьми та вихователями, було виявлено, що робота за формами усної народної творчості проводиться, але недостатньо систематично, що значно знижує її ефективність. Виявлено, що використання різних форм фольклору відбувається здебільшого під час занять з розвитку мовлення, іноді у другій половині дня, найбільш активно вихователі застосовують такі форми УНТ, як казка та загадка. Основними причинами такого становища вихователі зазначили певний брак часу та значну перевантаженість дітей.

Наступним завданням нашого дослідження був аналіз розвитку зв'язного мовлення дошкільнят та складання його рівневої характеристики.

Для виконання цього завдання ми орієнтувалися на вимоги оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (2021 р.), та виокремили такі показники діагностування розвитку мовлення дошкільнят:

1. Розмова дитини (вміння дитиною переказувати зміст знайомих художніх текстів (самостійно або по проханню) за допомогою сюжетних карток;
2. Наявність навичок мовленнєвого етикету;
3. Спілкування дитини, а саме діалогічне та зв'язне мовлення:
 - діалогічне мовлення передбачає вільне спілкування у парі, доречне використання малих форм УНТ при розмові;
 - монологічне ж мовлення передбачає виразність, емоційність, логічність при викладі думок, граматичну правильність при побудові речення – думки.

Для дослідження даних позицій у дітей старшого дошкільного віку були підготовлені ряд завдань, які були оформлені у вигляді лепбука.

Лепбук – це інтерактивна тематична та багатофункціональна саморобна папка, що містить дидактичний матеріал. Він дає змогу дітям швидко та ефективно зрозуміти нову інформацію, узагальнити й закріпити вивчений матеріал у пізнавально-ігровій формі. Дошкільнята можуть самостійно працювати з лепбуком у будь-який час, щоб поновити або розширити свої знання з певної теми.

Процес виготовлення лепбуку дуже цікавий та захоплюючий, до якого можливе залучення дітей. Спочатку обрали тему; потім створювали ескіз (обмірковування форму теки; кількість розділів – завдань, які будуть міститися у ній, місце розташування завдань; добирали ілюстративний матеріал). Основою для лепбуку послугувала картонна тека формату А3, ми зробили віконечка у вигляді хмаринок, які використовувались як кишеньки для зберігання дидактичного матеріалу. Кожну кишеньку заповнили матеріалом, а саме інформацією або завданням відповідно до її назви.

Лепбук «Малюки розмовляють залюбки»

(комплекс завдань з розвитку мовлення)

Слід зазначити, що розроблений лепбук складається з 5 завдань, кожне з яких знаходиться в окремо виділеній кишеньці з певною назвою.

Перше завдання – це «Відгадай загадку та підкріпи відгадку». У папці наявна кишенька з аналогічною назвою, у якій містяться загади, які потрібно відгадати. Також до цього завдання було підготовлено та виготовлено «Сонечко з промінчиками» та тваринок з наліпками. Даний матеріал потрібен для відгадування загадок. Тобто після відгадування загадки дитина повинна знайти серед тварин з наліпками відгадку та прикріпити її до промінчика сонця.

Наступне завдання – **«Встанови послідовність»**. Дане завдання має окрему кишеньку з відповідною назвою. У кишеньці представлений набір казок: «Колобок», «Івасик Телесик», «Маша та ведмідь». Кожна казка представлена у вигляді ряду сюжетних карток, які потрібно розкласти у правильній послідовності.

Завдання **«Салат з казок»**. Цей вид роботи дітям цікавий був тим, що малюк повинен, відгадавши загадку, знайти фігуру – відгадку та почепити її на промінець сонечка.

Окрім цього дітям було також запропоновано виконати завдання з рубрики **«Відгадай загадку та знайди відгадку»**. Для обстеження мовленнєвого етикету дитини, її діалогічного, монологічного та зв'язного мовлення було розроблено завдання, яке увійшло до лепбуку під назвою **«Театр «Ріпка»**. Дітям спочатку запропоновано було розіграти казку, а потім придумати цій казці продовження.

Діагностування проводилось як поодинці з кожною дитиною, так і по підгрупах для діагностування діалогічного та монологічного мовлення.

При діагностуванні ми дотримувались таких критеріїв:

1. Граматична правильність побудови розповіді:

- вірна граматична побудова речення, використання складних речень з сполучниковим зв'язком – 3 бали;
- одна помилка, виправлена за допомогою педагога – 2 бали;
- здебільшого односкладні конструкції, речення з частими граматичними помилками – 1 бал;

2. Розкриття сюжету та логічність викладу казки:

- правильна послідовність викладу сюжетних ліній при переказі – 3 бали;
- декілька помилок при викладі переказу, які були виправлені вихованцем після наведеного запитання педагогом – 2 бали;
- неправильний виклад послідовності сюжетних ліній казки при переказі, часті виправлення педагогом – 1 бал;

3. Виразність та емоційність мовлення дитини (досліджується в процесі усього діагностування):

- під час усіх видів мовленнєвої діяльності спостерігається виразність та емоційність при викладі мовного матеріалу – 3 бали;
- поодинокі виразність та емоційність, тобто використання даних засобів тільки для підкреслення емоцій дійових осіб при переказі – 2 бали;
- відсутність емоційності та виразності при викладі мовного матеріалу – 1 бал;

4. Вільне спілкування дітей між собою (в залежності від мовленнєвої активності дитини під час виконання завдання разом з іншими дітьми):

- активна мовленнєва діяльність дитини – 3 бали;
- активна мовленнєва діяльність з незначними труднощами, коли дитина боїться помилитися – 2 бали;
- пасивна мовлення діяльність дитини під час колективного виконання мовленнєвого завдання – 1 бал.

На основі отриманих результатів діагностування умовно було виділено три рівня розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами УНТ, а саме:

Високий рівень. Дитина чітко та логічно вибудовує сюжетну лінію казки за допомогою сюжетних карток, складає граматично правильно розповідь за допомогою даних карток. Мовлення дитини виразне, емоційне. Між однолітками дитина почиває себе вільно, вступає у контакт.

Середній рівень. Діти логічно вибудовують сюжетну лінію казки, але з певними недоліками. Для розкриття повного змісту казки, дитині знадобилася допомога вихователя, тобто навідні запитання. Виразність мовлення досягається лише завдяки передачі прямої мови з казки, тобто діалогу дійових осіб. Що стосовно спілкування між однолітками, то спостерігається певна скутість.

Низький рівень. В розповіді дитини спостерігається порушення сюжетної лінії казки, здебільшого дитина не переказує сюжет, а тільки називає те, що бачить на картці. На запитання вихователя дитина не може відповісти або інколи відповідає, але складає при цьому граматично неправильну відповідь. Виразності у мовленні дитини не спостерігається. У мовленнєвий контакт дитина з однолітками не вступає.

Проаналізуємо виконання кожного з завдань дошкільнятами. При виконанні завдання «Закінчи висловлення по дії, яка зображена на малюнку» вагома більшість дошкільнят не можуть розпочати та завершити казку, мають погану уяву, що не дає змогу дитині надати продовження казки, у мові використовують здебільшого прості речення, але граматично правильно побудовані.

Таблиця 1

Рівень	Кількість	%
Високий	5	33
Середній	8	53
Низький	2	14

Наступним завданням «Салат з казок» було складання казки за допомогою серії сюжетних карток. Не всі діти самостійно виконали завдання: розташувати сюжетні картинки казки у правильній сюжетній послідовності, з цим завданням упоралися 12 осіб із 15.

Таблиця 2

Рівень	Кількість	%
Високий	2	10
Середній	6	40
Низький	7	50

Переказ казки склали всі 15 осіб, з них 5 справилися самостійно, 8 осіб – за допомогою навідних запитань вихователя, 2 особи – за допомогою розповіді казки вихователем (дитина переказувала деякі події з казки).

Для обстеження діалогічного та монологічного мовлення дошкільнята виконали вправу «Настільний театр по заданій казці». При виконанні даної вправи спостерігалась певна скритість, діти неохоче виконували дане завдання через брак знань та необізнаності. Але при спілкуванні між собою спостерігалась вільна, емоційна розмова.

Таблиця 3

Рівень	Кількість	%
Високий	5	36
Середній	9	57
Низький	1	7

Результати діагностики розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку представлені в таблиці 4:

Таблиця 4

№	Ім'я та прізвище вихованця	Граматична правильність побудови розповіді	Розкриття сюжету та логічність викладу казки	Виразність та емоційність мовлення дитини	Вільне спілкування дітей між собою	Висновки
1.	Віка Ф.	1	2	1	1	Низький рівень
2.	Даша С.	2	2	2	2	Середній рівень
3.	Даша Ц.	2	3	2	2	Середній рівень
4.	Денис П.	3	3	2	3	Високий рівень
5.	Евеліна Д.	3	3	3	3	Високий рівень
6.	Євгеній П.	3	2	3	3	Високий рівень
7.	Єгор І.	2	2	2	3	Середній рівень
8.	Єгор К.	2	2	2	2	Середній рівень

9	Інеса К.	2	2	3	2	Середній рівень
10.	Катерина Д.	2	2	1	3	Середній рівень
11.	Маргарита К.	1	1	1	2	Низький рівень
12.	Неля Б.	3	3	3	3	Високий рівень
13.	Нікіта С.	2	2	2	3	Середній рівень
14.	Таїсія К.	2	3	2	2	Середній рівень

Отримані данні дають змогу нам стверджувати, що у групі наявні діти з різними рівнями розвитку мовлення :

Таблиця 5

	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Група	5	33	8	53	2	14

Рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

За результатами попередньої діагностики, 33% дітей (5 осіб) показали високий рівень розвитку зв'язного мовлення. Вони влучно та детально передали сюжетну лінію казки, використовуючи складні граматичні конструкції (складні речення зі сполучниковим зв'язком). Мовлення дитини емоційне, виразне та вільне, що спостерігається під час монологічного та діалогічного мовлення.

47% відсотків (7осіб) вихованців під час дослідження продемонстрували середній рівень. Переказ казки за сюжетними картинками був вірним, але значно коротким, поверхневим тобто не розкривалися певні деталі казки, певні дії героїв. Інколи спостерігалась плутанина у послідовності подій описаних у казці, але дитина виправлялась після навідних запитань вихователя. Здебільшого при побудові переказу діти

використовували прості конструкції речення. Мовлення дитини виразне, емоційне, але певною мірою скуте через певний брак словникового запасу.

20% відсотків (3 особи) мають за результатами діагностування низький рівень розвитку мовлення. Діти з даним рівнем не змогли самостійно виокремити сюжетну лінію казки та переказати її за допомогою сюжетних картинок. Переказ змовився лише на назві героїв та предметів, які зображені на сюжетних картках казки. Словниковий запас дітей цього рівню збіднілий та потребує значного розширення. Через брак словникового запасу діти мають певну невпевненість і намагаються не вступати до діалогу з іншими дітьми.

Дослідження дало змогу зробити висновок, що значна частина дітей старшого дошкільного віку, а це діти з високим та середнім рівнем розвитку мовлення, мають уявлення про структуру побудови розповіді на основі переказу казки. Але при цьому дошкільнята мають певні труднощі при переході від одного сюжету до іншого (виявлені паузи у переході від однієї сюжетної картинки до іншої). Також були наявні помилки у побудові речень (відсутність узгодження іменника у роді, числі та відмінку з прикметником та дієсловом).

3.2. Експериментальне дослідження розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами старшого дошкільного засобами усної народної творчості

Наступний етап дослідно-експериментальної роботи – формувальний – спрямовував педагогів на ефективне формування зв'язного мовлення дітей 6-7 річного віку засобами усної народної творчості. Ця робота тривала з початку вересня до кінця листопада 2022 року.

Всього було проведено 10 занять з дітьми старшого дошкільного віку. Заняття проводилися один раз на тиждень тривалістю 30 – 40 хвилин, в груповій формі.

Організовуючи навчальний процес, ми застосовували принципи, запропоновані Р. Р. Калініною:

1. Принцип творчої активності (під час заняття усі діти були залучені до роботи, висловлювали свої думки, висловлювали свої думки при обговоренні проблемних ситуацій);
2. Принцип дослідницької позиції (під час роботи перед дошкільниками ставилися певні проблемні ситуації, для вирішення яких дошкільник сам повинен знайти рішення);
3. Принцип партнерської взаємодопомоги (під час роботи в групах діти вчать ся цінувати один одного, а саме інтереси, думки, можливості, а не тільки враховувати свої бажання) [34].

При формуванні зв'язного мовлення на формувальному етапі нами було використано наступні методи:

1. Наочні (зразки, навчальний ілюстративний матеріал);
2. Словесні: пояснення, запитання, як спрямовують до бесіди з певної теми, оцінка педагога (похвала, осуд або роз'яснення);
3. Практичні: вправи, введення проблемної ситуації, яка вимагає колективного вирішення.

Для проведення формувального етапу була розроблена експериментальна методика, яка відповідає теоретичним засадам нашої роботи. Сутність її полягає в використанні новітніх методів та прийомів під час занять з розвитку зв'язного мовлення.

Зокрема, з метою активізації розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку нами було складено серію з 10 групових занять. Базою для складання даної серії занять була оновлена освітня програма «Впевнений старт» за загальною науковою редакцією Т. Піроженко, за якою працюють у комунальному закладі дошкільної освіти загального типу дитячий садок №9 «Перлинка» Ізмаїльської міської ради Ізмаїльського району Одеської області (м. Ізмаїл).

Тематика занять представлена в рекомендаціях для педагогів у програмі «Впевнений старт». Це було зроблено для того, щоб діти засвоїли усю необхідну інформацію згідно з логікою програми, але зміст занять був доповнений згідно з темою дослідження. З календарним планом занять можливо ознайомитися у додатку В. Розробки групових занять представлені в додатках Г, Д. Головна мета розроблених занять – розвиток зв’язного мовлення дітей.

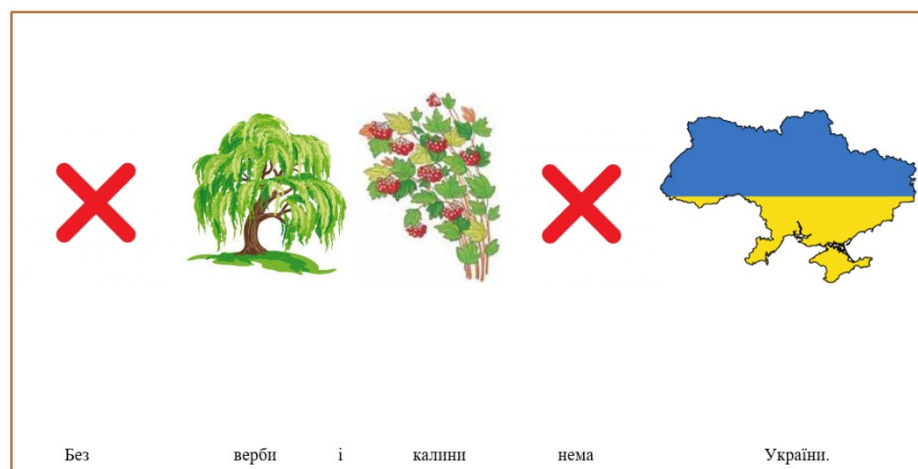
Під час занять ми використовували такі методи та прийоми: мнемотаблиці, метод «Кластер», дидактичні ігри, інтерактивний прийом «Мікрофон», та інші. Вони використовувались на різних етапах заняття: під час вивчення нового матеріалу; для підведення підсумків заняття; на етапі закріплення нового матеріалу.

Розглянемо деякі приклади використання вказаних методів та прийомів під час занять для досягнення мети експерименту.

Одним з найефективніших методів розвитку зв’язного мовлення є метод мнемотехніки.

Мнемотаблиці для вивчення прислів’їв та приказок

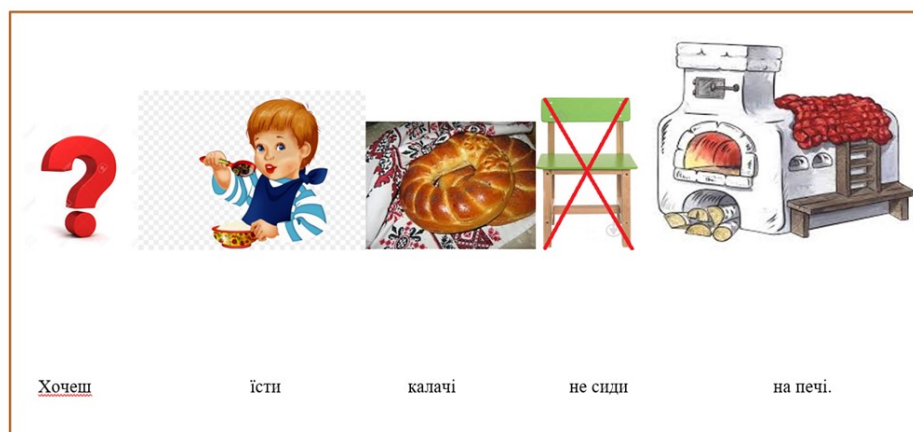
Без верби і калини нема України

Без труда нема плода

Хочеш їсти калачі, не сідти на печі

Мнемотехніка (у перекладі з грецької – «мистецтво запам'ятовування») – це сукупність певних прийомів, за допомогою яких збільшується обсяг пам'яті та спрощується процес та швидкість запам'ятовування. Це відбувається завдяки упорядкуванню певного обсягу інформації у вигляді візуальних образів.

Мнемотехніка може допомогти розв'язати цілу низку завдань: покращити рівень мовленнєвого розвитку дитини, збільшити словниковий запас, вона сприяє розвитку зв'язного мовлення та закріпленню правильної вимови звуків; покращує увагу та розвиває образне мислення (надихає до сприйняття навколишнього світу у всій його красі); покращує та підвищує

рівень запам'ятовування (дитина отримує значно менше стресу від навчання, натомість збільшуються її успіхи, що стимулює інтерес до навчання).

Під час занять з розвитку мовлення доцільно використовувати такі прийоми мнемотехніки:

1. Мнемоквадрат (застосовується на початковому етапі використання даної техніки) – це добре знайомі дитині зображення, які позначають одне слово або речення. Такий мнемотехнічний засіб використовується у роботі з дітьми раннього дошкільного віку для поповнення словникового запасу. Тобто дитині пропонується ознайомлення з картою, її опис та запам'ятовування.
2. Мнемодоріжка – це доріжка, яка складається з чотирьох і більше мнемоквадратів лінійно, поєднаних між собою спільною темою та сюжетною лінією. За допомогою цих карток дитина складає з легкістю невелику розповідь 2 – 3 речення. Для дітей молодшого дошкільного віку цей мнемотехнічний засіб оптимізує запам'ятовування таких важливих життєвих процесів, як одягання, підготовка до сну, чергування або вмивання, допоможе зорієнтуватися в навколишньому середовищі.
3. Мнемотаблиці – це складна конструкція таблиці, яка може містити декілька мнемодоріжок. До кожного слова або словосполучення добирається малюнок (мнемоквадрат), тобто увесь текст замальовується, що дає дитині змогу швидко відтворити потрібну інформацію.

Слід зазначити, що доцільніше використовувати кольорові малюнки, адже тоді дитина зафіксує у пам'яті певні зображення, їх особливості. Наприклад, те, що вовк – сіренький, лисиця – руденька, заєць – сіренький або біленький.

Етапи використання мнемотаблиць на заняттях:

1. Ознайомчий (кожний квадрат має символ – малюнок, який відповідає темі та приховує певний зміст, який потрібно пояснити).

2. Зразок опису мнемотаблиці та ознайомлення з ним дітей.
3. Самостійне складання дитиною розповіді за поданою мнемотаблицею.

Використання мнемотехніки дозволяє дітям керувати процесом запам'ятовування, удосконалювати своє мовлення, сприяє розвитку асоціативного й образного мислення, уваги, що сприяє успішній адаптації до шкільного навчання, і є дуже важливим, враховуючи виклики сучасного інформаційного освітнього простору.

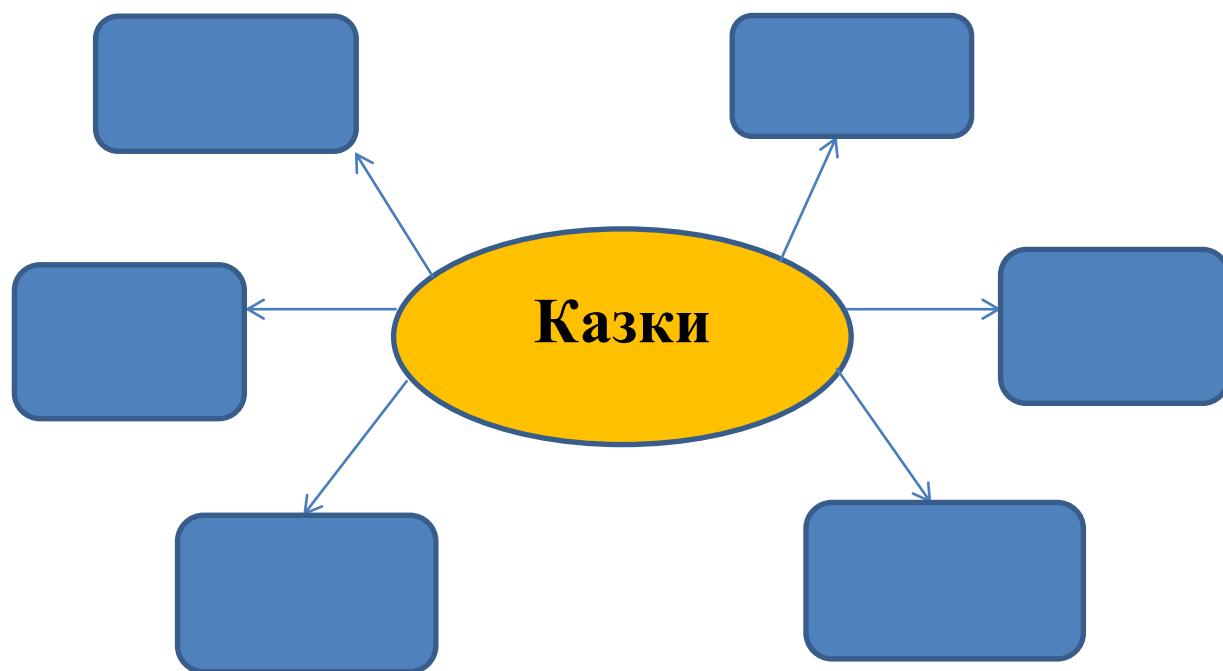
Метод «Кластер» або «Гронування» - асоціативний куш - інтерактивна вправа, яка базується на пошуку дітьми асоціацій з певної теми. Даний метод спонукає дитину думати вільно та відкрито. Він призначений для стимулювання мислення дошкільників про зв'язки між певними поняттями. «Гронування» використовують під час вивчення нової теми, закріплення нової теми або під час певного опитування. Цей метод ми використовували під час вивчення теми «Народні казки» :

Метод Гронування або Кластер

За поданими висловами треба впізнати казку, відповідь знайти серед малюнків та прикріпити до таблиці.

Вислови :

- « Я від діда втік, від баби втік та від тебе втіку.» («Колобок»)
- «Лисичка до глечика, голова не влазить. Вона туди, вона сюди, то попробує лапкою, то понюхає нічого не виходить.» («Лисичка та журавель»)
- «Ой, а гарний який! І ріжки є, і хвостик. Молодець, діду! Гарного бичка зробив.» (« Солом'яний бичок»)
- «Чуємо – чуємо, але це не мамин голосок.» («Вовк та семеро козенят»)
- «Покликав дід бабку....., бабка покликала онучку.» («Репка»)

Малюнки до казок:

Приєм «Мікрофон» надає можливість кожній дитині сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання вихователя під час бліцопитування або висловлюючи свою думку з певної теми. Даний вид роботи здебільшого використовувався після ознайомлення з казкою.

Окрім цього під час формування навиків зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку, приділялась увага і розвитку вміння слухати та розуміти мову, з якою звертаються до них. Вагомим стало і закріплення навиків побудови лексики – граматичних конструкцій під час висловлення власних думок дитиною.

Вивчаючи певну казку, діти вчилися уважно її слухати та запам'ятовувати. Після прослуховування дошкільнятам запропоновувалося виконання різних вправ, таких як послідовний переказ, відповідь на запитання, відтворення сюжету казки за допомогою карток, драматизація та завдання з творчим характером.

На заняттях були використані також такі форми УНТ: загадки, прислів'я, скоромовки та приказки.

Кожне заняття за структурою складалося з трьох частин:

1. частина: Вступ:

- Сюрпризний момент.
- Питання.

2. частина: Основна частина:

- Пояснення.
- Показ картинок.
- Бесіда за картками твору.
- Використання дидактичного матеріалу
- Індивідуальна робота.
- Рухові вправи.
- Пальчикова або мовна гімнастика.

- Заохочення.

3. частина: Висновок:

- Рефлексія.
- Висновок заняття.

Корекційна робота передбачала не тільки розвиток мовлення дітей дошкільного віку під час заняття, але і поза межами його. Так, під час певного режимного моменту (миття рук, прогулянка, заняття, тощо) вихователем використовувалися заклички:

1. Під час миття рук:

Діти – діти, малюки!
 Гайда руки мити залюбки,
 Рукавички загортайте,
 Руки милом натирайте.
 Під водою довго мийте,
 Витиратися умійте.
 Щоб здоров'є добре мати,
 Щоб хворобу налякати!

2. Під час збирання на прогулянку:

Ось прогулянка прийшла,
 Різні ігри принесла.
 Ми крокуєм залюбки
 Ручки піднімаєм до гори.
 Раз, два, три, чотири, п'ять,
 Зараз будем ми гулять.

3. Під час приймання їжі:

Ну ж бо, супчику, з'їдайся!
 Ну ж бо, сило, додавайся!
 Ложечко, допоможи –
 Мимо рота не біжи!
 З'їли геть увесь супець...

От малятко й молодець!

4. Під час підготовки дітей до «тихої години»:

Ми пісеньку розучили
Та абетку повторили,
А тепер підемо спати,
Будем всі відпочивати.

Також використовувалися і лічилки під час ігрової діяльності або при виконанні певного завдання командного спрямування:

Раз, два, три, чотири, п'ять!
Вийшов зайчик погулять.
Як нам бути, що робити?
Треба зайчика зловити.
Будем знову рахувати:
Раз, два, три, чотири, п'ять.
Зараз я іду шукать!

або

Тікав заєць через міст.
Довгі вуха, куций хвіст,
А ти далі не тікай,
рахувати починай,
раз, два, три - вийди ти.

Таким чином, під час корекційної роботи велика увага приділялась саме закріпленню зв'язного мовлення. Для надання дитині певної активності в становленні мовлення, нами було організовано мовленнєве розвиваюче середовище, яке представлено в доробці дидактичних ігор, книг, іграшок, навчальних зон. Створюючи предметно – розвивальне середовище, як одне з основних завдань освітньої програми, ми намагалися організувати так, щоб кожна дитина мала можливість спостерігати, порівнювати, досягати певної мети згідно віковим особливостям. Умовно ми поділили групове приміщення

за основними напрямками на такі осередки: «Фізичний розвиток», «Художньо – естетичний розвиток» та «Пізнавально – мовленнєвий розвиток».

Для дітей дошкільного віку важливим є процес пізнання через гру, адже головна мета занять – зацікавити дитину певним обсягом інформації, ввести його в коло питань, що вивчаються, тому нами було складено ряд дидактичних ігор: «Відгадай загадку», «Встанови послідовність героїв», «Салат з казок», «Герой якої казки?», «Розфарбуй та розкажи», «Чого бракує?».

Зміст корекційно-розвиткової роботи з розвитку мовлення засобами УНТ дітей старшого дошкільного віку:

«Хто де живе»

Мета: розвивати логічне мислення, пам'ять; розвиток зв'язного мовлення.

Завдання: дітям пропонується розглянути ілюстрації до знайомих казок та знайти героя і додати його в запропоновану казку.

Обладнання: ілюстрації казок, фігурки казкових героїв.

«Упізнай казку»

Мета: вчити дітей за допомогою символів – карток упізнавати головних персонажів і правильно називати назву казки, розвивати творчу уяву.

Хід виконання вправи: вихователь показує дітям картки, на яких за допомогою символів зображені головні герої. Діти повинні відгадати та назвати казку.

Обладнання: картки з зображенням казкових персонажів.

«Театр – казка»

Мета: розвиток дрібної моторики, мовлення, творчих здібностей, емоційного та естетичного стану дітей.

Хід виконання завдання:

1. розіграти певну казку, обравши тільки необхідних героїв;
2. розіграти казку, при цьому придумати продовження, додавши нових героїв.

Обладнання: пальчиковий театр з різноманітними казковими героями.

«Казка по колу»

Мета: розвивати мовлення дітей, логічне мислення, командний дух.

Завдання: діти, стоячи у колі, повинні скласти по 2 – 3 речення казки тим самим додаючи зміст казки.

«Народний скарб»

Мета: розширювати кругозір дітей знаннями про Батьківщину за допомогою прислів'їв та приказок, виховувати любов до рідного краю.

Обладнання: прислів'я та приказки:

1. У рідному домі і вода солодка.
2. Без верби і калини нема України.
3. Там де народився, там і згодився.
4. Кожному мила рідна сторона.
5. Людина без Батьківщини – як пташка без крил.

Завдання:

1. закінчити почате вихователем прислів'я;
2. з поданого набору слів скласти відоме дітям прислів'я.

«Упізнай казку»

Мета: поглибити знання про українські народні казки, виховувати кмітливість та обізнаність.

Завдання: педагогом пропонується подія з певної казки, а діти повинні назвати її назву.

Обладнання: цитати з казок:

- « Я від діда втік, від баби втік та від тебе втіку.» («Колобок»)
- «Лисичка до глечика, голова не влазить. Вона туди, вона сюди, то попробує лапкою, то понюхає нічого не виходить.» («Лисичка та журавель»)
- «Ой, а гарний який! І ріжки є, і хвостик. Молодець, діду! Гарного бичка зробив.» (« Солом'яний бичок»)
- «Чуємо – чуємо, але це не мамин голосок.» («Вовк та семеро козенят»)

«Квітка дружби»

Мета: розвивати в дітей знання про дружбу; розрізняти погані та добрі вчинки; виховувати бажання бути добрим другом та громадянином своєї країни.

Обладнання: квітка, яка складається з пелюсток та середини. Кожний елемент має застібку для закріплення на дошці.

Прислів'я про дружбу:

- З добрими людьми дружи, а лихих стережись.
- Недовіра вбиває дружбу.
- Дружба – найдорожче багатство.
- З ким поведешся, того й наберешся.
- Не май сто карбованців, а май сто друзів.

Завдання: вихователем пропонується початок прислів'я про дружбу, а діти повинні продовжити його. Якщо дитина відповіла вірно, вона закріплює пелюстку до квітки. Перемагає той, хто має найменшу кількість пелюсток.

«Казкова знахідка»

Мета: поглибити знання про українські народні казки, виховувати кмітливість та обізнаність.

Обладнання: казкова шухляда з предметами казкових героїв: колосок, рукавичка, яйце, глечик.

Завдання: дістати з казкової скриньки річ та назвати якому казковому герою вона належить та з якої казки цей герой.

Для активізації розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ми організували предметно – розвивальне середовище так, щоб кожна дитина мала змогу спостерігати та досягати певної розвивальної мети. Групове приміщення для зручності було поділене на певні осередки. Мовленнєвий осередок ми поповнили таким матеріалом: різні картинки, гра «Відгадай загадку», вправа «Казка по колу», гра «Хто де живе», Вправа «Упізнай казку», театр – казка (був розроблений пальчиковий театр з різноманітними казковими героями).

Зауважимо, що головними у процесі інтерактивного навчання є зв'язки між вихованцями, їх взаємодія й співпраця. В результаті організації навчальної діяльності за інтерактивними технологіями у групі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вихователю стати справжнім лідером дитячого колективу.

Результати навчання можна досягти взаємними зусиллями учасників процесу навчання. Діти беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання. Інтерактивні форми роботи сприяють розвитку мовлення, ініціативи, уяви, співпраці з однолітками. Вони стимулюють розвиток інтелектуальних процесів, залучають до активної участі в освітній роботі, заохочують висловлювати дітей свої думки, розвивати вміння навчатися.

3.3. Аналіз ефективності дослідно-експериментальної роботи

Після закінчення формувального етапу експерименту для надання певної оцінки ми провели контрольне обстеження, під час якого повторювалися завдання констатувального етапу для перевірки чи змінився рівень розвитку мовлення дошкільників за допомогою різних форм УНТ.

Під час проведення повторного діагностування була виявлена прогресивна динаміка розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Значна кількість дітей (9 осіб) самостійно виконали усі запропоновані завдання, що на 27% більше ніж при констатувальному етапі. 6 осіб виконали завдання, але за допомогою навідних запитань вихователя.

Слід зазначити, що у порівнянні з діагностикою на первинному етапі, при діагностуванні на контрольному етапі роботи серед дітей не було виявлено дітей з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення.

Проаналізувавши виконання завдань дошкільниками було виявлено, що серед дітей спостерігалась вільна емоційна розмова як під час навчального процесу, так і під час вільної гри. Значна кількість дітей (60%)

використовують у мовленні вже не тільки прості речення, але і граматично правильно складні речення,

Порівняння рівнів розвитку зв'язного мовлення дошкільників на констатувальному та контрольному етапах експерименту за наявним комплексом завдань дало змогу зробити деякі узагальнення.

При виконанні завдання «Закінчи висловлення по дії, яка зображена на малюнку» діти змогли чітко назвати зображені об'єкти та поєднати їх у речення, паузи були присутні, але в окремих випадках. Окрім цього Евеліна Д., Денис П. та Євгеній П. згадали та назвали прислів'я до певних зображених об'єктів. Результати виконання даної справи представлені в таблиці 6.

Наступним завданням стало «Салат з казок» (складання казки за допомогою серії сюжетних карток). При виконанні цього завдання, діти показали значні поліпшення: більша частина групи (10 осіб) самостійно та змістовно переказували казку від початку до кінця без допомоги вихователя з певною точністю та логічністю.

Таблиця 6

Рівень	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	33%	60%
Середній	53%	40%
Низький	14%	0%

Інша ж частина групи, а це 5 осіб, виконали завдання, але з незначною допомогою вихователя, тобто вихователем ставилися запитання для уточнення певної обставини за змістом казки. Але зміст казки та послідовність викладу подій дитиною була дотримана.

В результаті проведеного завдання, 10 осіб отримали високий рівень, а 4 особи – середній рівень, 1 особа – низький рівень. Дані показники занесені до таблиці 7.

Таблиця 7

Рівень	Констатувальний етап	Контрольний етап завд. 3
Високий	10%	66%
Середній	40%	27%
Низький	50%	7%

Для контрольного обстеження діалогічного та монологічного мовлення дошкільнята повторно виконали вправу «Настільний театр по заданій казці».

Окрім розігрування сюжету казки, діти, використовуючи свою уяву, продумували продовження та його розігрували.

Порівняння результатів виконання вправи «Настільний театр по заданій казці» під час констатувального етапу та контрольного етапу.

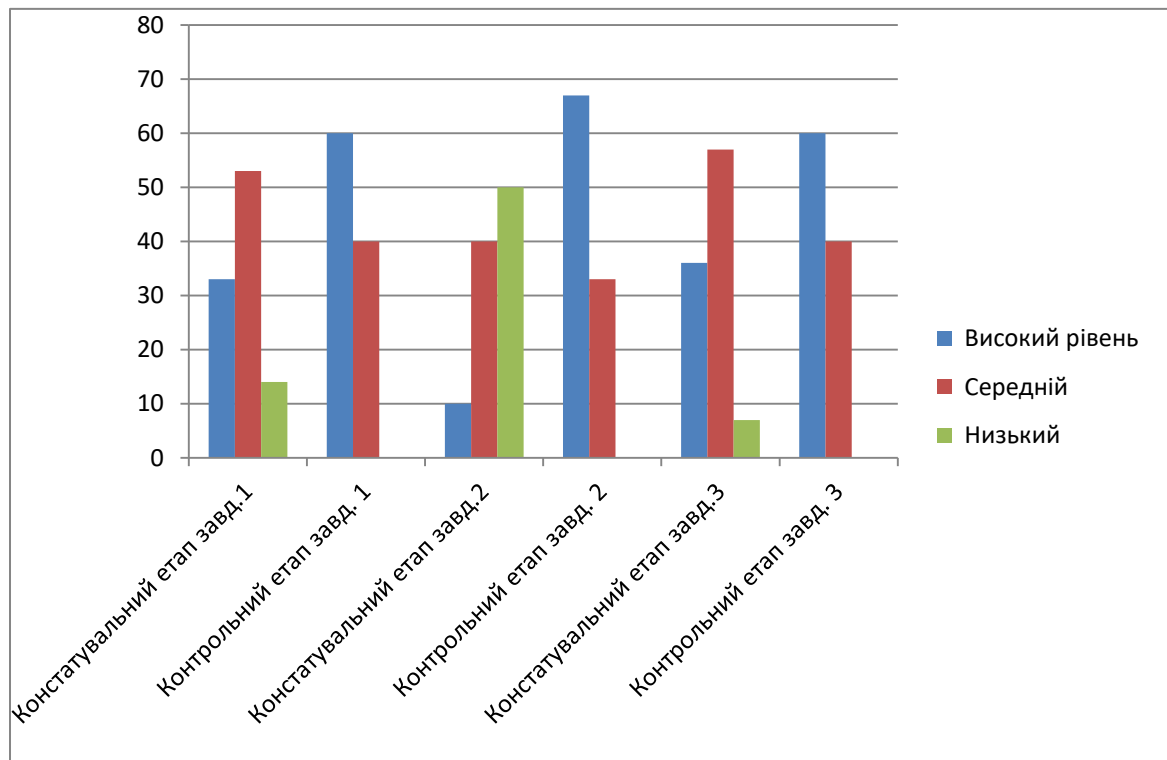
Таблиця 8

Рівень	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	36%	60%
Середній	57%	40%
Низький	7%	0%

Зіставлення отриманих результатів досліджень за двома етапами (констатувальний та контрольний) дало змогу зробити висновок, що рівень розвитку мовлення дітей значно збільшився.

Контрольний етап дослідження показав, що діти вже мають високий та середній рівень розвитку мовлення, при цьому дітей з низьким рівнем не виявлено.

Результати дослідження, представлені у вигляді діаграми, свідчать про ефективність запропонованої експериментальної методики.

Отже, під час контрольного експерименту була виявлена значна динаміка зростання показників рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей у порівнянні з показниками констатувального етапу. Так, були зафіксовані лише середній (40%) та високий (60%) рівні, низького рівня не виявлено. Це дало змогу зробити висновок, що запропонована методика сприяє досягненню позитивних результатів у розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами усної народної творчості.

Висновки до розділу III

Дослідницька робота з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами УНТ в інклюзивній групі ЗДО проводилась в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний на базі закладу дошкільної освіти № 9 «Перлинка» Ізмаїльської міської ради Одеської області (м. Ізмаїл), у старшій групі № 3, в якій взяли участь 15 дітей старшого дошкільного віку.

Констатувальний експеримент дав змогу зробити висновок, що значна частина дітей мають середній та низький рівні розвитку мовлення. Дошкільнята мають певні труднощі при переході від одного сюжету до

іншого (виявлені паузи при переході від однієї сюжетної картинки до іншої). Також були виявлені помилки при побудові речення (відсутність узгодження іменника у роді, числі та відмінку з прикметником та дієсловом). Данні факти послугували поштовхом для подальшої роботи .

Під час формувального етапу експериментальної роботи був розроблений та реалізований комплекс занять з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами української усної народної творчості. Тематика занять відповідала змісту програми «Впевнений старт». Це було зроблено для того, щоб діти засвоїли усю необхідну інформацію згідно з логікою програми, але зміст занять був доповнений відповідно до теми дослідження. Під час занять ми використовували різноманітні методи та прийоми, що зробило заняття більш цікавими та ефективними.

Під час контрольного експерименту була виявлена значна динаміка зростання показників рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей у порівнянні з показниками констатувального етапу. Так, були зафіксовані лише середній (40%) та високий (60%) рівні, низького рівня не виявлено. Це дало змогу зробити висновок, що запропонована методика сприяє досягненню позитивних результатів у розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами усної народної творчості.

ВИСНОВКИ

Одним з найголовніших завдань дошкільної освіти є формування мовлення дитини, адже воно визначає великою мірою інтелектуальний, комунікативний та загальнокультурний рівень дитини. Тому увага педагога повинна бути направлена на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності дошкільнят.

У зв'язку з введенням різних інновацій в освітню систему України, то посилена увага приділяється навчанню дітей в інклюзивних групах, бо саме у цих дітей виникають вагомі труднощі в оволодінні мовою.

Слід згадати, що інклюзивна освіта – це система освітніх дій, що базується на принципі забезпечення права дітей на освіту та права здобувати за місцем перебування, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Мовлення у дітей з особливими освітніми потребами зазвичай погано розвинене, що усуває можливість до спілкування. Низький рівень розвитку мовлення дітей пояснюється особливостями психофізичного їх розвитку та пасивності під час пізнавальної діяльності. Формування мовлення передбачає тісну взаємодію лексичних, фонологічних та граматичних умінь та навичок.

У кваліфікаційній роботі ми визначили умови організації навчального процесу, а також методи та прийоми педагогічного стимулювання на заняттях з розвитку мовлення в інклюзивних групах ЗДО.

Гіпотеза нашого дослідження була експериментально підтверджена. Вона полягала у забезпеченні ефективного розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах ЗДО при виконанні певних педагогічних умов: наявності активного розвивального середовища; поєднання різноманітних методів та прийомів для набуття дітьми дошкільного віку практичного мовленнєвого досвіду.

Дослідно – експериментальна робота була проведена на базі ЗДО № 9 «Перлинка» м. Ізмаїл, у старшій групі № 3, у якій брали участь 15 дітей старшого дошкільного віку.

Дослідження проводилося у 3 етапи: констатувальний етап, формувальний етап та контрольний етап.

Під час констатувального етапу з урахуванням вимог БКДО було виокремлено показники діагностування розвитку мовлення дошкільнят: розмова дитини; наявність навичок мовленнєвого етикету; особливості спілкування дитини, а саме наявність діалогічного та зв'язного мовлення.

Для дослідження даних позицій у дітей старшого дошкільного віку були підготовлені ряд завдань, які були оформлені у вигляді лепбука.

В результаті діагностичної роботи було встановлено, що 64% дітей мали середній та низький рівні розвитку мовлення, це послугувало підставою для проведення корекційно – розвиткової роботи.

На формувальному етапі розроблено експериментальну методику, зокрема комплекс занять, наповнені новітніми методами та прийомами розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Під час занять ми використовували такі методи та прийоми: мнемотаблиці, метод «Кластер», дидактичні ігри, інтерактивний прийом «Мікрофон», тощо.

Базою для складання даної серії занять стала оновлена освітня програма «Впевнений старт» за загальною науковою редакцією Т Піроженко. Це було зроблено для того, щоб діти засвоїли усю необхідну інформацію згідно з програмою, але слід зауважити, що зміст занять був доповнений відповідно до теми дослідження.

Зіставлення отриманих результатів досліджень за двома етапами (констатувальний та контрольний) дало змогу зробити висновок, що рівень розвитку мовлення дітей значно збільшився:

1. При виконанні завдання «Закінчи висловлення по дії, яка зображена на малюнку» на констатувальному етапі більшість дітей мали середній та низький рівні та лише 14% дітей мали низький рівень. На контрольному етапі ефективність виконання завдання зросла. Так високий рівень отримали 60% дітей, а середні – 40%. Низького рівню виявлено не було.

2. Завдання «Салат з казок». При виконанні даної вправи спостерігалась певна динаміка росту. Так, на контрольному етапі 60% дітей отримали високий рівень, що на 40% відсотків більше ніж при виконанні даної вправи на констатувальному етапі (10%); показники дітей з середнім та низьким рівнем значно зменшилися. Так, на контрольному етапі кількість дітей з середнім рівнем становить 33%, а з низьким – 7%, а на констатувальному етапі середній рівень отримали 40% дітей, а низький рівень – 50% дітей.

3. Завдання «Настільний театр». При діагностиці дітей на контрольному етапі було виявлено 60% дітей з високим рівнем, 40% дітей з середнім розвитком. Що стосовно низького рівня, то завдяки розвивально – корекційним заняттям цього рівня не було виявлено. На констатувальному рівні з низьким рівнем було 7% дітей.

Таким чином ми можемо стверджувати, що мета кваліфікаційної роботи була досягнута, гіпотеза підтверджена, а завдання були виконані, дослідження завершене.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк С.О. Розвиток діалогічного та монологічного мовлення дошкільників у театралізованих іграх. *Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти*. Донецьк – Краматорськ, 2003. С. 102-103.
2. Андрущенко О. Організація інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі. *Дитина з особливими потребами*. 2016. № 2. С. 5–7.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 12.12.2022)
4. Базова програми розвитку дитини «Я у світі». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-u-sviti.pdf>
5. Барановська І. Г. Використання дитячого фольклору на уроках музики. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 7 (194). Ч. I. С.24 – 28.
6. Баштан С. О. Методика навчання осіб з особливими освітніми потребами: методичні вказівки для самостійної та практичної роботи. Одеса: Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2020, 112 с.
7. Білан О. І. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями: монографія / О.І. Білан. Львів: Аверс, 2007. 180с.
8. Білан О.І. Художньо – мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку / О.І. Білан. Львів: Проман, 2007. 64 с.
9. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. *Дитячий садок*. 2015. №23. С. 12 – 15.
10. Білецька І.С., Білецька Л.С. Інклюзивне навчання: перші кроки на Україні. *Дошкільне виховання*. 2017. № 4. С. 12 – 15.
11. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. За ред. А. М. Богуш. Київ : Вища школа, 2007. 540 с.

12. Богуш А.М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Київ : Видавничий дім «Слово», 2009. 345 с.
13. Богуш А.М. Методика організації художньо – мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, Т.М. Котик. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
14. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. 2 ге вид. перероб. і допов. Київ: Вища школа, 2002. 407 с.
15. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей (від народження до 7 років): [монографія]. К., 2004. 374 с.
16. Богуш А. М. Творче самовираження дошкільників у художньо– мовленнєвій діяльності : монографія / А. М. Богуш, Л. І. Березовська ; [рец.: Н. І. Луцан, О. І. Артемова] ; Півден. Наук. центр АПН України. Одеса, 2008. 203 с.
17. Буштрук Г. Нестандартні прийоми розвитку мовлення / Г. Буштрук // Дошкільне виховання. 2004. №1. С. 12.
18. Величко Д. Особлива дитина – особлива турбота. *Логопед.* 2020. № 2. С. 16–17.
19. Войтко В.С. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського». 2016. 46 с.
20. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. Київ: Шкільний світ, 2006. 119 с.
21. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях. [URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pfto/2010_8/files/PD810_14](http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pfto/2010_8/files/PD810_14)
22. Горелова А. Формуємо зв'язне мовлення. *Дошкільне виховання.* 2004. № 4. С. 15-17.

23. Дичківська І.М. Інклюзивна освіта: шляхи впровадження. *Дошкільне виховання*. 2017. № 12. С. 3 – 6.
24. Закон України Про освіту від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. *Голос України*. 2017. № № 178–179. С. 10–22.
25. Закон України про дошкільну освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
26. Зиміна В. Народна казка в системі виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2005. №1. С.18-28.
27. Івахненко В.М. Корекція вад мовлення засобами театральної підготовки. *Логопед*. 2012. №7. С. 2 – 6.
28. Інструктивний лист МОН України «Щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти у 2021/2022 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f2/402/c17/5f2402c174135147155911.pdf>
29. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія. К.: Фенікс, 2008. 497 с.
30. Коваль О.В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку у процесі мовленнєво-ігрової діяльності : досвід роботи вихователя. Ржищів, 2013. 80 с.
31. Когут М.В. Принципи розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*. «Мовленнєва веселка». 2006. № 1-2. С. 1-5.
32. Колодич О.Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004. №4.
33. Копилова О.В. Використання символів у роботі з дошкільнятами / О.В. Копилова, В.М. Ткаченко. Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 56 с.
34. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ. Харків: Видавництво «Ранок», 2018. 176 с.
35. Крутій К. Л. Мовленнєве заняття: досвід, проблеми, пропозиції. Запоріжжя: ЛПС, 2008. 21 с.

- 36.Марченко І.С., Косяк К. Методика заучування віршів із дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка*. 2010. №1. С. 6-10.
- 37.Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі: Навч. посібник / А.М. Богуш, Н.П. Орланова, Н.І. Зеленко, В.К. Лихолєтова; За ред. А.М. Богуш. Київ: Вища школа, 2019. 414 с.
- 38.Мовчан Н.М. Робота з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. *Логопед*. 2011. №3. С. 26 – 30.
- 39.Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
- 40.Пахомова Н. Мовленнева готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2004. №1. С. 43 – 45.
- 41.Піроженко Т.О. Комунікативно – мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 107 с.
- 42.Піроженко Т.О. Мовлення дитини: Психологія мовленнєвих досягнень дитини. Київ: Главник, 2005. 112 с.
- 43.Поліщук Т.С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід: збірник наукових праць / за заг. ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. Житомир: ФОП «Н.М. Левковець», 2019. С. 174-177.*
- 44.Полянська Т.Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні розповіданню дітей дошкільного віку: Навчально-методичний посібник. ТОВ «Дитинство – прес», 2010. 64 с.

45. Про внесення змін до Положення про заклад дошкільної освіти : постанова Кабінету Міністрів від 27.01.2021 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF#Text>
46. Рібцун Ю.В. Дитина з порушенням мовленнєвого розвитку. К.: Літера ЛТД, 2019. 40с.
47. Руснак І.Є. Український фольклор. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 304 с.
48. Степанова Ю.В. Інноваційні педагогічні технології як ресурсне забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах Нової української школи. *Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору* /упор. І. О. Ніколаєску, В. Г. Бондар, О. О. Михальчук. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2021. 111 с. С. 37-58.
49. Степанова Ю.В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості. *Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук*. Випуск 7. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. 364 с. С. 141 – 143.
50. Степанова Ю.В. Мнемотехніка як ефективний прийом розвитку мовлення дітей дошкільного віку на етапі підготовки до школи. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*. Випуск 8. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 276 с. С. 206-208.
51. Тищенко В.В. Зміст інтелектуального компонента мовленнєвої діяльності. *Науковий Часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 2005. №3. С. 129 – 141.
52. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник / Богуш А.М., Лисенко Н.В. 2 вид., перероб. та допов. Київ: Вища школа, 2002. 407 с.
53. Ушинський К.Д. Рідне слово. Зібрання творів. К., 1974.

- 54.Чепак Т.В. Загадки як засіб розвитку мовлення дітей із ЗПР молодшого дошкільного віку. [URL: http://конференция.com.ua/files/scientific_conference/75/3/75-03_35-40.pdf](http://конференция.com.ua/files/scientific_conference/75/3/75-03_35-40.pdf)
- 55.Чепурний Г. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Тернопіль: Мандрівець, 2015.
- 56.Шкльода В.М. Розвиваємо мовлення дошкільників. БВДС «Мовлення та веселка». 2003. №17-18. С. 1 – 12.
- 57.Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Харків: вид-во «Ранок», 2015. 96 с.